

PAL voor de leefomgeving

PAL

JAARVERSLAG

2012

PROVINCIALE ADVIESCOMMISSIE
LEEFOMGEVINGSKWALITEIT
VAN DE PROVINCIE ZUID-HOLLAND

COLOFON PUBLICATIE PAL 2013/013

JAARVERSLAG 2012

PROVINCIALE ADVIESCOMMISSIE LEEFOMGEVINGSKwalITEIT VAN ZUID-HOLLAND

Zuid-Hollandplein 1, Postbus 90602, 2509 LP Den Haag.

Secretaris : J.M. (Jos) Brouwer

Telefoon : 070 - 441 8332

E-mail : jm.brouwer@pzh.nl

Internet : www.zuid-holland.nl/pal

Uitgave : 30 januari 2013, Den Haag

PAL 2013/013

JAARVERSLAG 2012

INHOUD

1.	INLEIDING	3
2.	HET FUNCTIONEREN VAN DE PAL IN 2012	4
2.1	ACTIVITEITEN	4
2.2	SAMENSTELLING EN OPKOMST	5
3.	SAMENVATTING EN DOORWERKING ADVIEZEN	6
3.1	CULTUREEL ERGOED	7
	Startnotitie cultureel erfgoed	7
	Visie cultureel erfgoed	9
	Herbestemming / Uitvoeringsplan themajaar 2012	10
3.2	ECONOMIE & ENERGIE	11
	Beleidsagenda regionale economie en energie	9
3.3	GROEN	14
	Dierenwelzijn	14
	Groenvisie	15
	Uitvoeringsprogramma Groen	17
	PAL Groenconferentie	17
3.4	WATER	18
	Klimaatadaptatie	18
	Wateragenda	19
	Zoetwatervisie	19
3.5	MILIEU	21
	Beleidsvisie duurzaamheid en milieu	21
3.6	BODEM	22
	Startnotitie bodemvisie	22
	Bodemvisie	23
3.7	RUIMTE / RUIMTELIJKE KWALITEIT	25
	Gebiedsprofiel Midden-Delfland	25
	Startnotitie integrale herziening PSV	26
3.8	MOBILITEIT	27
	Rijnlandroute	27
	Startnotitie mobiliteitsvisie	290
4.	JAARPROGRAMMA	31
4.1	DOORWERKING JAARPROGRAMMA 2012	31
4.2	BEHANDELING EN INHOUD JAARPROGRAMMA 2012	31
	BIJLAGEN	32
BIJLAGE I	LEDEN VAN DE PAL IN 2012	32
BIJLAGE II	SECRETARIAAT	32
BIJLAGE III	OVERZICHT ACTIVITEITEN IN 2012	33

1. INLEIDING

De Provinciale Adviescommissie Leefomgevingskwaliteit van de provincie Zuid-Holland (in het vervolg PAL genoemd) is het adviesorgaan van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten voor provinciaal beleid over de fysieke leefomgeving (groen, water, milieu, bodem en cultureel erfgoed) en beleid dat van invloed is op de fysieke leefomgeving (o.a. ruimte, economie en mobiliteit). Wij adviseren bij voorkeur in een vroeg stadium van de beleidsontwikkeling over de hoofdlijnen van beleid en zijn sinds september 2004 actief.

De PAL wordt vooraf door het provinciaal bestuur gehoord over maatregelen en plannen die van betekenis zijn voor de ruimtelijke en fysieke leefomgevingskwaliteit in Zuid-Holland. GS en PS stellen ons in de gelegenheid om in een vroeg stadium van voorbereiding advies uit te brengen (gevraagd advies).

De PAL kan ook uit eigen beweging onderwerpen die van groot belang zijn voor de ontwikkeling van de ruimtelijke en fysieke leefomgevingskwaliteit van Zuid-Holland agenderen en GS en PS daarover adviseren (ongevraagd advies), zoals in 2012 op basis van onze conferentie in 2012 'Wat te doen met het groen' over de toekomst van landschap en natuur in Zuid-Holland.

Rol en positie

De PAL is een onafhankelijk en deskundig adviesorgaan dat zowel GS als PS integraal, vanuit een breed perspectief en strategisch adviseert. In de figuur op pagina 6 ziet u dat de PAL met name adviseert over provinciale startnotities en visies.

Beleidsvernieuwing en integratie

In de afgelopen jaren was onze aandacht met name gericht op ruimtelijk en groenbeleid.

Door de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening heeft de provincie minder een toetsende en meer een ontwikkelende rol gekregen, wat voor de provincie aanleiding is geweest om in 2010 met een nieuwe Provinciale Structuurvisie (PSV), Verordening Ruimte (PVR) en ruimtelijk Uitvoeringsprogramma te komen, waarover wij ook op meerdere momenten gedurende de afgelopen jaren hebben geadviseerd. Ook in 2013 zullen wij in het kader van de integrale herziening van de PSV adviseren.

De door het vorige kabinet aangekondigde bezuinigingen en overdracht van taken naar de provincie inzake natuur en recreatie waren voor ons aanleiding om de afgelopen jaren en ook in 2013 te adviseren over dit groenbeleid.

2. HET FUNCTIONEREN VAN DE PAL IN 2012

2.1 ACTIVITEITEN

Inleiding

De PAL wil via haar activiteiten en adviezen natuurlijk ook invloed uitoefenen om de ruimtelijke en fysieke leefomgevingskwaliteit van Zuid-Holland ook daadwerkelijk te verbeteren. Dit is in 2012 gedaan langs de volgende wegen:

Vergaderingen

In 2012 waren er 8 reguliere plenaire commissievergaderingen. In deze vergaderingen zijn doorgaans aan de hand van ambtelijke stukken diverse onderwerpen behandeld, doorgaans toegelicht door en in bijzijn van de behandelend ambtenaren. Deze ambtelijke stukken zijn waar mogelijk in een vroeg stadium van de beleidsontwikkeling besproken, waarmee wij mede invulling hebben gegeven aan onze agenderende en visievormende rol.

Groenconferentie

Vanuit onze agenderende rol was in 2012 het thema van onze tweejaarlijkse conferentie 'wat te doen met het groen?'. Deze conferentie is uitgemond in het [advies 'met hart en hoofd voor groen'](#) en een [conferentieverslag](#). Bij de PAL-webpagina treft u ook de [presentaties](#) van de sprekers van deze middag.

Adviezen en verslagen

Onze beraadslagingen hebben in 2012 geleid tot in totaal 18 [adviezen](#). Er is zo mogelijk in een vroeg stadium van de beleidsontwikkeling aan de hand van presentaties door behandelend ambtenaren of externe deskundigen door de leden onderling en met deze genodigden open en vruchtbaar overleg geweest. Zie daarvoor ook de [verslagen](#) van onze commissievergaderingen.

Overleg met gedeputeerden

In 2012 is overleg gevoerd met de gedeputeerde Janssen (milieu) en heeft namens GS voor de PAL coördinerend gedeputeerde Weber met de PAL-voorzitter en het PAL-secretariaat gesproken over het functioneren van de PAL en het PAL jaarprogramma 2013.

Overleg met Statenleden

Op 28 november is bij een lunchbijeenkomst met Statenleden een [presentatie](#) van het PAL-advies 'Met hart en hoofd voor groen' gegeven en is gesproken over dit [advies](#) en over het concept op weg naar een PAL jaarprogramma 2013. Dit gesprek is benut om dit jaarprogramma aan te laten sluiten bij de advieswensen van PS.

Overleg met (externe) deskundigen

In het kader van de PAL-conferentie **Wat te doen met het groen?** van 20 september 2012 zijn er ter voorbereiding van deze middag gesprekken gevoerd met de diverse plenaire sprekers, inleiders van de werksessies en forumleden die op het [programma](#) van deze conferentie stonden.

Communicatie

Veel van onze stukken, waaronder onze agenda's, adviezen, vergaderverslagen, jaarverslagen, jaarprogramma's en vergaderdata zijn te vinden via www.zuid-holland.nl/pal.

Alle gedeputeerden en statenleden en alle relevante ambtenaren ontvangen ook per e-mail onze stukken, waarbij uiteraard vooral onze adviezen voor hen van belang zijn.

Onze behandelvoorstellen en te bespreken stukken worden zowel per e-mail als post onder de PAL-leden verspreid.

2.2 SAMENSTELLING EN OPKOMT

Samenstelling

De leden zijn aangesteld vanwege hun deskundigheid op één van de werkvelden van de commissie en opereren zonder last of ruggespraak. De PAL wil bijdragen aan kwalitatief hoogwaardig, samenhangend en vernieuwend provinciaal beleid om zodoende de ruimtelijke en fysieke leefomgevingskwaliteit in Zuid-Holland te verbeteren. Hiertoe bestaat de PAL uit een breed palet van deskundigen die de voor provinciaal leefomgevingsbeleid relevante werkvelden beslaan (zie bijlage 1 voor onze leden en werkvelden). Zie ook de inleidende [PAL-presentatie](#) waarin kort wordt uitgelegd wie wij zijn en wat wij doen.

Mutaties

In 2012 zijn er 4 mutaties geweest, zowel vanuit de inhoudelijke verbreding en uitbreiding van ons adviesterrein als ter vernieuwing van de samenstelling van de leden van onze commissie.

Per 1 april is Michel Heesen aangesteld als PAL-lid op de werkvelden ruimtelijke kwaliteit en mobiliteit en is Josee van Eijndhoven aangesteld als PAL-lid op de werkvelden water en duurzaamheid. Ben Immers is per 1 oktober als lid aangesteld op het werkveld mobiliteit. Anne Wind, PAL-lid op het werkveld water, heeft tot de zomervakantie de plenaire vergaderingen bijgewoond en heeft met de PAL-groenconferentie officieel afscheid genomen.

Per 1 oktober heeft Paul de Jongh Leni van Rijn opgevolgd als voorzitter van de PAL. Om gezondheidsredenen heeft hij begin 2013 zijn voorzitterschap neergelegd.

De huidige commissiesamenstelling en in 2012 opgetreden mutaties treft u in bijlage 1.

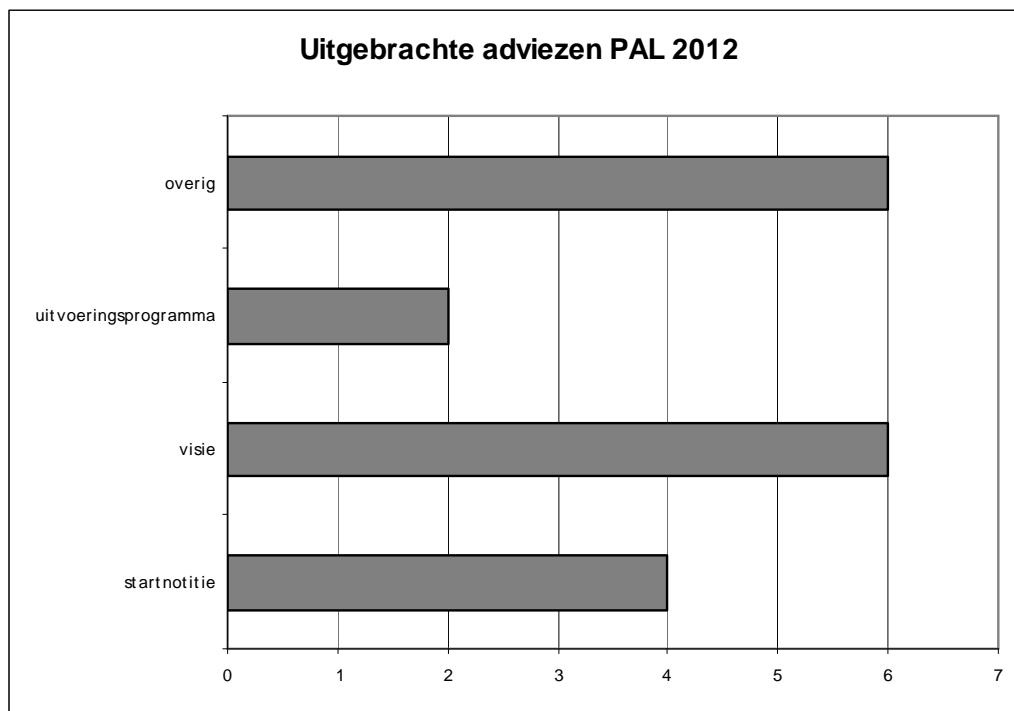
Opkomst

In 2012 was de gemiddelde deelname van de commissieleden aan de reguliere vergaderingen 86%. Deze opkomst is vergelijkbaar en ligt iets lager dan de afgelopen jaren (toen dit doorgaans net onder de 90% lag).

3. SAMENVATTING EN DOORWERKING ADVIEZEN

Inleiding

Er zijn in 2012 in totaal 18 schriftelijke adviezen over provinciale beleidsstukken uitgebracht. Een overzicht hiervan treft u in bijlage 3. Hieronder ziet u dat wij met name adviezen over conceptvisies, maar ook over startnotities en overige beleidsnotities en af en toe over uitvoeringsprogramma's.

Doorwerking

Het primaire doel van onze commissie is om op basis van onze deskundigheid via overleg en advies in een vroeg stadium van de beleidsontwikkeling bij te dragen aan de kwaliteit van het provinciale beleid voor de ruimte en fysieke leefomgeving, om daarmee de ruimtelijke en leefomgevingskwaliteit in Zuid-Holland te verbeteren. Ook provinciaal economisch en mobiliteitsbeleid wordt hierop doorgelicht.

Mede door onze vroegtijdige inbreng is de doorwerking van onze adviezen en reacties en van ons overleg met bestuurders, ambtenaren en externe partijen dikwijls moeilijk aan te geven.

Wij stellen het zeer op prijs als op onze adviezen aan GS en PS wordt gereageerd. Dit is echter niet altijd het geval, zo is in 2012 door GS alleen op onze erfgoedadviezen en op ons advies over economie en energie schriftelijk gereageerd. Dit hoofdstuk geeft aan dat de doorwerking van onze adviezen sterk kan variëren. Vooral onze adviezen op het gebied van cultureel erfgoed, economie & energie en ruimte zijn de afgelopen jaren van invloed geweest op de beleidsontwikkeling, wat in de volgende alinea wordt toegelicht.

Om onze adviezen goed door te laten werken in het beleid worden deze tijdig en breed verspreid, zowel ambtelijk, bestuurlijk (GS) als politiek (PS).

Omdat er een lange periode kan zitten tussen onze behandeling van concepten en de behandelingen van de uiteindelijke voorstellen in GS en PS, worden onze adviezen doorgaans ook tijdig voor die behandelingen in GS, Statencommissies en PS nogmaals verspreid.

Cultureel erfgoed

Wij hebben in 2012 zowel over de [startnotitie](#) als [visie](#) geadviseerd. Op beide adviezen hebben GS ook schriftelijk gereageerd. Uit beide reacties blijkt dat GS het merendeel van onze adviespunten hebben overgenomen.

Economie en energie

Wij hebben op 22 december 2011 over deze [startnotitie](#) geadviseerd. Hierop hebben GS op 17 april 2012 schriftelijk gereageerd. Uit die reactie blijkt dat GS onze adviespunten deels hebben overgenomen, met name ten aanzien van de adviespunten 'van sectorale subsidieverlening naar integrale vraagsturing' en 'focus op slimme en schone groei'.

Ruimte

Voor de ruimtelijke structuurvisie geldt dat onze vroegtijdige adviezen, zoals in 2008 over het [hoofdlijndocument](#), van grote invloed zijn geweest op het beleid. Zo hebben PS mede op basis van dit advies destijds besloten om dit document geen uitgangspunt te laten zijn voor de PSV. In 2009 hebben wij geadviseerd [op weg naar de visie](#) en over de [ontwerpvisie](#). En in 2011 verscheen ons advies over het [uitvoeringsprogramma](#). In onze adviezen vragen wij aandacht voor een duurzame ruimtelijke ontwikkeling en doen wij hier ook aanbevelingen voor. In 2012 hebben wij over ruimtelijke kwaliteit geadviseerd aan de hand van het gebiedsprofiel Midden-Delfland. In november hebben wij geadviseerd over de startnotitie voor de integrale herziening van de Provinciale Structuurvisie.

3.1 CULTUREEL ERFGOED

Startnotitie cultureel erfgoed

Zie ons advies ['Maak met een sterk routenetwerk erfgoed en landschap beleefbaar!'](#) van 23 februari.

Adviespunten samengevat (vet) en doorwerking (GS-reactie)

Geef erfgoed en landschap een prominente plek in de gebiedsprofielen

Wij onderschrijven uw aanbeveling om de kennis op het gebied van cultureel erfgoed te combineren met de kennis van natuur en landschap. In de uitwerking naar het Cultuurplan 2013-2016 wordt samengewerkt met de afdeling Groen en Water om de raakvlakken tussen de Groenagenda en het Cultuurplan optimaal met elkaar te verbinden. Ook met de afdeling Ruimte en Wonen wordt samengewerkt om de cultuurhistorische waardevolle landschappen een plek te geven in de PSV, de Verordening Ruimte en de 16 gebiedsprofielen ruimtelijke kwaliteit. De monumentale structuren waarop de provincie zich met het Cultuurplan 2013-2016 zal richten (de erfgoedlijnen), komen grotendeels terug in de PSV en worden uitgewerkt in de gebiedsprofielen Ruimtelijke Kwaliteit.

Kies voor sterke erfgoedroutes

Wij zijn verheugd te vernemen dat u de aanpak van de erfgoedlijnen (of erfgoedroutes, zoals in uw advies) ondersteunt. Zoals we hebben aangegeven in de Startnotitie is de term erfgoedlijnen een werktitel. We nemen uw suggesties voor een andere benaming mee in onze overweging.

In uw advies geeft u een aantal criteria waarop een keuze gemaakt kan worden voor de erfgoedlijnen die worden opgenomen in het Cultuurplan 2013-2016.

1. Routes die zelf van grote cultuurhistorische waarde zijn: we sluiten ons aan bij uw advies en richten ons op monumentale structuren in de provincie, zoals de landgoederenzone en de Limes.
2. Routes die culturele erfgoedobjecten inhoudelijk met elkaar verbinden: we sluiten ons ook aan bij dit criterium. De monumentale structuren waarop we ons richten vertellen het verhaal van de

geschiedenis van Zuid-Holland. De objecten langs deze route krijgen meer betekenis ten opzichte van elkaar en worden gekozen omdat ze passen binnen het verhaal van de structuur.

3. Routes die recreatief beleefbaar zijn. De uitwerking van de erfgoedlijnen en de keuze voor projectenveloppen/ objecten binnen de erfgoedlijnen vindt plaats aan de hand van een aantal criteria. Publieke toegankelijkheid zal opgenomen worden als één van deze criteria. Daarnaast wordt onder andere rekening gehouden met geplande ontwikkelingen in het gebied en investeringsbereidheid van regionale partijen.
4. Routes die de landschappen recreatief ontsluiten, leesbaar en beleefbaar maken. Wij onderschrijven dit criterium. Uitgangspunt van de erfgoedlijnen is het beter beleefbaar maken van ons cultureel erfgoed door het zichtbaar en bereikbaar te maken door de aanleg van fiets- en wandelpaden. Tot slot willen wij ons erfgoed benutten door bijvoorbeeld herbestemming.
5. Routes die zichtbaar zijn en een verhaal vertellen. Met de erfgoedlijnen willen we ons richten op het beter beleefbaar maken van zowel de zichtbare als de minder zichtbare monumentale structuren. Daar waar de structuur niet zichtbaar is (zoals de Limes), maar wel een waardevol cultuurhistorisch verhaal vertelt, willen we ons inzetten voor het beter beleefbaar maken van het verhaal.
6. Routes die voor veel bewoners en bezoekers nabij en goed bereikbaar zijn. In uw advies geeft u aan om hiervoor de stad-landverbindingen te benutten. In de uitwerking van het Cultuurplan zal dit samen met de beleidssector Water en Groen nader worden verkend.
7. Routes die ook andere recreatieve kwaliteiten bieden. Zoals hierboven aangegeven is het verhaal van de structuur leidend voor de keuze van projectenveloppen. Daarnaast wordt de verbinding gezocht met de bestaande gebiedskwaliteiten.
8. Routes die onderdeel uitmaken van een samenhangend recreatief en cultuurhistorisch waardevol netwerk. Zoals hierboven aangegeven wordt verbinding gezocht met bestaande (recreatieve) gebiedskwaliteiten en –ontwikkelingen. Samen met andere beleidssectoren binnen de provincie wordt nader verkend hoe we onze beleidsopgaven op het gebied van cultuur, recreatie, groen, water, landbouw en ruimte zo optimaal mogelijk met elkaar verbinden.

Koppel de erfgoedroutes aan een sterk groenblauw routenetwerk

In uw advies geeft u aan dat de verbinding van onze opgaven op het gebied van cultureel erfgoed met het groenblauwe recreatieve netwerk de vitaliteit, de (be)leefbaarheid en het investeringsklimaat van onze provincie versterkt. Wij onderschrijven dit en zullen, zoals hierboven aangegeven, het Cultuurplan 2013-2016 opstellen in nauwe samenwerking met de beleidssectoren Water & Groen (waaronder de Groenagenda, recreatie, waardevol groen), Ruimte & Wonen (waaronder de gebiedsprofielen Ruimtelijke Kwaliteit), Economische Zaken en Mobiliteit & Milieu (waaronder fiets- en wandelpaden). Daarnaast zal worden verkend welke rollen onder andere Erfgoedhuis, Landschapsbeheer Zuid-Holland en het Zuid-Hollands Landschap kunnen spelen bij de uitvoering van het Cultuurplan 2013-2016.

Vertel via de erfgoedroutes het verhaal van de streek en Zuid-Holland

In uw advies geeft u aan dat historisch besef van belang is voor de waardering van cultuurhistorisch erfgoed en een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat. Met het Cultuurplan 2013-2016 wil de provincie zich sterker inzetten op het beleefbaar maken van het cultureel erfgoed in de provincie door middel van de erfgoedlijnen. Door deze erfgoedlijnen te beschermen, ontwikkelen, bereikbaar te maken en te benutten. Conform het Hoofdlijnenakkoord voert de provincie echter geen beleid meer op het gebied van cultuurparticipatie en -educatie.

Uit het verslag van de vergadering van de Statencommissie Ruimte en Leefomgeving van 4 april:

-
- De SP gaat ervan uit dat de gedeputeerde goed zal omgaan met de adviezen van het Erfgoedhuis en de PAL. De SP zou het goed vinden als de gedeputeerde bij het opstellen van het cultuurplan aansluit bij het fietsknooppuntennetwerk, waarop veel mensen al navigeren.

Visie cultureel erfgoed

Zie ons advies ['Maak ook met een sterk vaarnetwerk erfgoed en landschap beleefbaar!'](#) van 28 juni en zie de GS-reactie.

Adviespunten samengevat (vet) en doorwerking (GS-reactie)

Zoek voor de visie en erfgoedlijnen naar titels met meer urgentie en dynamiek

Wij onderschrijven de noodzaak voor een uitnodigende titel voor de erfgoedlijnen. Bij de bespreking van de startnotitie cultureel erfgoed hebben Provinciale Staten ook aangegeven de term erfgoedlijnen weinig aansprekend te vinden. Daarop is een prijsvraag uitgeschreven onder Statenleden, medewerkers van de provincie en het Erfgoedhuis om tot een betere term te komen. Uit de inzendingen is een aantal opties geselecteerd. Tijdens de bespreking van de beleidsvisie cultureel erfgoed op 22 augustus in de Statencommissie Ruimte&Leefomgeving zullen Provinciale Staten hier verder op ingaan.

Bied in het uitvoeringsprogramma meer zicht op de inzet van partners

Aansluitend bij uw advies zullen wij in het uitvoeringsprogramma de partners benoemen met wie wij invulling geven aan het erfgoedbeleid om zo het gewenste sneeuwbaaleffect te bereiken. Uw suggestie om de rol van vrijwilligers bij het behoud en onderhoud van erfgoed op te nemen in de beleidsvisie is nuttig. In de door Gedeputeerde Staten vastgestelde beleidsvisie Cultureel Erfgoed 2013-2016 (d.d. 10 juli 2012) is de rol van vrijwilligers benoemd.

Ga door met de verwerking van erfgoedlijnen in gebiedsprofielen

Wij onderschrijven uw advies om de erfgoedlijnen een plek te geven in de gebiedsprofielen ruimtelijke kwaliteit. Wij willen hierbij opmerken dat de erfgoedlijnen wel een nieuwe term zijn, maar geen nieuw instrument. De erfgoedlijnen brengen enkel focus aan, waarbij we gebruik blijven maken van de bestaande planologische en financiële instrumenten. Er is dus geen sprake van dubbeling met bestaande instrumenten. Erfgoedlijnen zijn vooral een gerichte aanpak om versnippering van aandacht en geld tegen te gaan door stevig te koersen op de in het Hoofdlijnenakkoord genoemde prioriteiten.

Bied met deze visie meer zicht op de lange termijn en ander beleid

In uw advies geeft u aan dat het zicht op de langere termijn, na 2016, ontbreekt in de beleidsvisie Cultureel Erfgoed 2013-2016. In de beleidsvisie hebben wij onze ambities, de doelstellingen en op hoofdlijnen de aanpak hiervoor beschreven. Dit neemt niet weg dat wij het belang van een lange termijnvisie onderschrijven. Op dit moment verkennen wij de mogelijkheden hiervoor. Bij de uitvoering van de beleidsvisie Cultureel Erfgoed 2013-2016 is gestreefd naar een optimale samenwerking met andere beleidssectoren. Hierover vindt u al het nodige in de beleidsvisie Cultureel Erfgoed 2013-2016. Zo koppelen wij onze doelen voor cultureel erfgoed aan het realiseren van doelen voor recreatie, natuur en landbouw. Bij de uitvoering hiervan worden de middelen voor erfgoed en groen zoveel mogelijk gezamenlijk ingezet. Vooral de uitvoering van de erfgoedlijnen is verbonden met beleidsopgaven op het gebied van water, groen en economie. Wij onderschrijven ook het belang van samenwerking met de Uitvoeringsimpuls Recreatie en Toerisme. De concrete samenwerking met diverse beleidssectoren en met externe partijen wordt uitgewerkt in het uitvoeringsprogramma.

Versterk ook het historisch vaarwegennetwerk

Naar aanleiding van een ateliersessie met Provinciale Staten op 27 juni 2012 over de beleidsvisie cultureel erfgoed 2013-2016 is een zevende erfgoedlijn opgenomen in de door Gedeputeerde Staten vastgesteld beleidsvisie Cultureel Erfgoed 2013-2016. Dit betreft de erfgoedlijn 'Trekvaarten (Schie, Vliet en Haarlemmer Trekvaart)' die een aantal historische steden in Zuid-Holland met elkaar verbindt. Met deze erfgoedlijn onderstrepen wij het belang van de historische vaarwegen voor de provincie Zuid-Holland.

Gebruik onze strijd tegen het water om ons erfgoed en landschap te promoten

Zoals beschreven in de beleidsvisie Cultureel Erfgoed 2013-2016 verbinden wij erfgoededucatie met ons nieuwe erfgoedbeleid. Op deze manier willen we de bekendheid met en de kennis van de verhalen die met erfgoed zijn verbonden bij onze inwoners (met name de jeugd) en bezoekers vergroten. Zoals in de beleidsvisie Cultureel Erfgoed 2013-2016 is beschreven, vertellen verschillende erfgoedlijnen het verhaal van onze strijd tegen en met het water, zoals de Waterdriehoek, de Oude Hollandse Waterlinie en de Trekvaarten. U geeft terecht aan dat dit een interessant thema is voor toeristen. Bij de uitvoering wordt dan ook samengewerkt met de Uitvoeringsimpuls Recreatie en Toerisme.

Kies voor kenmerkend erfgoed

Met de beleidsvisie Cultureel Erfgoed 2013-2016 richten wij onze inzet en middelen voornamelijk op de erfgoedlijnen en de monumenten die kenmerkend zijn voor het cultuurhistorische verhaal van deze erfgoedlijnen. Zoals aangegeven in de beleidsvisie Cultureel Erfgoed 2013-2016 betekent dit niet dat wij ontwikkelingen die elders plaatsvinden zullen negeren. De helft van de door het rijk gedecentraliseerde restauratiemiddelen wordt ingezet voor het behoud van rijksmonumenten buiten de erfgoedlijnen. Deze middelen worden verdeeld via een brede subsidieregeling voor alle rijksmonumenten in Zuid-Holland waarvoor per 1 november 2012 aanvragen kunnen worden ingediend. Aanvragen dienen onder andere uitvoeringsgereed te zijn en er moet sprake zijn van cofinanciering.

Kijk voorbij de provinciegrenzen

Wij onderschrijven uw advies om bij de erfgoedlijnen die de provinciegrenzen overschrijden samen te werken met partijen uit de aangrenzende provincies. Voor de Limes is deze samenwerking geformaliseerd in de Landelijke Limes-alliantie waarmee de provincies Utrecht, Gelderland en Zuid-Holland, gemeenten en het Rijk zich gezamenlijk inzetten voor het behoud en de ontwikkeling van de Limes. Voor de andere provinciegrensoverschrijdende erfgoedlijnen, zoals de landgoederenzone, de Haarlemmer trekvaart, de Atlantikwall en de Oude Hollandse Waterlinie, wordt de samenwerking nader verkend. Deze samenwerking wordt uitgewerkt in het uitvoeringsprogramma.

Formuleer meetbare doelen en maak helder hoe gestuurd wordt

U adviseert om de doelen uit de visie SMART te formuleren in het uitvoeringsprogramma. Wij nemen uw advies ter harte en komen hierop terug in het uitvoeringsprogramma.

Herbestemming (Uitvoeringsplan cultureel themajaar 2012)

Zie ons advies [Herover met herbestemming de Hollandse hoofden en harten!](#) van 23 april.

Adviespunten samengevat

- Wij steunen de gekozen **gebiedsgerichte aanpak** en onderstrepen het belang van erfgoed als onderdeel van de gebiedsprofielen ruimtelijke kwaliteit.
- Ondersteun de vorming van **nieuwe coalities en verdienmodellen** voor herbestemming,

met name als dit erfgoed essentieel is voor het vertellen van het streekverhaal.

- **Maak erfgoed beter beleefbaar**, door dit op te nemen in recreatieve routestructuren;
- **Overleveren doet overleven**: wil erfgoed fysiek overleven dan dient dit beleefbaar te zijn en het bijbehorende verhaal verteld te worden zodat dit blijft leven in de hoofden en harten van mensen.
- Organiseer een **herbestemmingsprijsvraag** voor publiek en professionals om de betrokkenheid te vergroten en tot goede en gedragen oplossingen voor herbestemming en exploitatie te komen.

Doorwerking adviespunten

Aan de eerste vier adviespunten werkt de provincie reeds via het provinciale erfgoed, groen- en ruimtelijk beleid. Die herbestemmingsprijsvraag vormt een welkome suggestie die wellicht op termijn wordt opgevolgd.

3.2 ECONOMIE & ENERGIE

Beleidsagenda regionale economie en energie

Adviespunten samengevat (vet) en doorwerking (GS-reactie)

Zie ons advies [Tijd voor slim en samenhangend provinciaal beleid!](#) Van 22 december 2011 en zie de [GS-reactie](#) van 17 april 2012.

Toon meer visie en ambitie

De periode waarin deze beleidsvisie en uitvoeringsstrategie uitkomt, is er een van economische stagnatie. De provincie voelt de noodzaak en verantwoordelijkheid om, vanuit de mogelijkheden die zij heeft, bij te dragen aan het economisch herstel. Zij zet daarbij nadrukkelijk in op de kansen die er liggen om de transitie naar een biobased economy te maken. Overigens is er vanuit de Beleidsvisie en uitvoeringsstrategie Regionale Economie en Energie 2012-2015 wel degelijk sprake van een groeiambitie. Deze komt tot uiting in het streven om Zuid-Holland een duurzame, concurrerende en leefbare Europese topregio te laten zijn. De provincie zet samen met Zuidvleugelpartners in op het stimuleren van Innovatie en verduurzaming van de stuwende clusters/sectoren om zo de verdien capaciteit te vergroten.

Van sectorale subsidieverlening naar integrale vraagsturing

De provincie kiest voor een programmatische aanpak. Dit betekent dat zij aan de voorkant en samen met Zuidvleugelpartners, bedrijfsleven uit de clusters en kennisinstellingen keuzes maakt over uit te voeren programma's en projecten en ieders inzet daarbij.[^] Dit gebeurt vraaggestuurd. want je moet weten waar al energie zit. Deze aanpak heeft met name consequenties voor de inzet van het financiële instrumentarium: de provincie is niet meer als 'subsidieloket' het sluitstuk van het proces maar is als actieve partner betrokken bij programma's en projecten, vanaf de ontwikkelingsfase tot en met de implementatie. Met betrekking tot het financieel instrumentarium merken we voorts op dat de provincie voor economie en energie een instrumentenmix gaat ontwikkelen waarin naast het subsidie-instrument ook revolverende fondsen (zo mogelijk als onderdeel van een regionale ontwikkelingsmaatschappij) een rol spelen, voor zowel innovatie als werklocaties en energie. Dit wordt opgepakt in afstemming met de doorontwikkeling van dergelijke formules op Rijksniveau, waardoor mogelijk meer slagkracht kan worden ontwikkeld. Ook gaat de provincie met het bedrijfsleven op zoek naar nieuwe formules met meer private inbreng, om herstructurering van bedrijventerreinen mogelijk te maken.

Focus op slimme en schone groei

Slim en schoon is in de beleidsvisie en uitvoeringsstrategie vertaald als: geen innovatie zonder verduurzaming. Meerdere projecten hebben een duurzame energie spin-off. bijv. stadsverwarming,

restwarmte. Er wordt ingezet op vervoer via meer milieuvriendelijke modaliteiten en terugdringen van vermijdbare mobiliteit. Ook de aanwending van recycling van water heeft hoge prioriteit, m.n. in de Greenports. De provincie neemt het voortouw voor de organisatie van een Biobased Economy Programma voor Zuid-Holland. In par. 4.1. van de beleidsvisie en uitvoeringsstrategie is beschreven langs welke programmalijnen dit programma zal worden ontwikkeld. Bij de hoofdpoging 'ontwikkeling van de kennisas' streven wij naar een innovatieve en kennisgedreven economie, die mee kan spelen op Europese schaal. Een van de acties in het kader hiervan is de ontwikkeling van een Biobased Campus Delft om de biobased economy in de regio te stimuleren. Er wordt via deze campus, in ontwikkeling, een krachtige basis gelegd voor de kennisontwikkeling en -toepassing in biomaterialen en bio-energie, maar ook voor de kennisgedreven biobased bedrijvigheid.

Een sterke economie in een aantrekkelijke leefomgeving

Zoals eerder vermeld, heeft de provincie de ambitie om Zuid-Holland een duurzame, concurrerende en leefbare Europese topregio te laten zijn. Hiertoe streeft de provincie met betrekking tot economie naar een duurzame economische groei, die gebaseerd is op de aanwending van hernieuwbare grondstoffen, energie efficiency en zuinig ruimtegebruik. En heeft de provincie daarbij nadrukkelijk oog voor de balans tussen economische groei (profit) en sociale (people) en ecologische waarden (planet). Realisatie van een beter woon en leefklimaat komt tot stand via beleid m.b.t. wonen, groen en recreatie. Realisatie van een goede bereikbaarheid via het mobiliteitsbeleid. Regionale economie levert de onderbouwende argumenten meer dan in het verleden voor deze beleidsvelden. Zo ontstaat er meer samenhang tussen regionaal-economisch beleid en ruimtelijk en omgevingsbeleid.

Een aantrekkelijk landschap verdient beter

De provincie kiest voor een clustergerichte aanpak die de relatie tussen topsectoren en locaties vereist. De stuwende clusters genereren groei en daarmee vraag naar verzorgende sectoren, zoals de vrijetijdseconomie. Hierboven is deze potentiële groei voor zowel de stuwende sectoren en tevens de verzorgende sectoren reeds gedeut. Ook lager geschoolden profiteren hiervan, o.m. via vraag naar facilitaire activiteiten en ondersteunende diensten. Toerisme en recreatie vertegenwoordigen zeker een aanzienlijke verdien capaciteit, maar kunnen toch niet als stuwend of topsector beschouwd worden. Wij onderkennen echter dat recreatie en vrije tijd van belang zijn voor het vestigingsklimaat. De provinciale inzet m.b.t. Recreatie en Vrije Tijd van de provincie is opgenomen in het Impulsprogramma Recreatie & Vrije Tijd en niet in de Beleidsvisie en uitvoeringsstrategie Regionale Economie en Energie 2012-2015.

Kies voor economie én energie

De provincie zet binnen de hoofdpoging energie in op duurzame energie en ziet dit zowel als een noodzaak en als een kans. De provinciale doelstellingen met betrekking tot duurzame energie, CO₂-reductie en energiebesparing (zie par. 3.1.5) wil de provincie zoveel mogelijk koppelen aan andere opgaven in het economisch domein: transitie HIC, transitie Greenports, ontwikkeling kennisas en werklocaties. (zie par. 3.1.5 van de beleidsvisie en uitvoeringsstrategie). Verder wordt aangesloten op de bereidheid en dynamiek van marktpartijen (koplopers). Het verkennen van nut van samenwerking tussen sterke clusters in Zuid-Holland is reeds door Roland Berger gedaan in het kader van de Economische Agenda Zuidvleugel, (zie het rapport 'Zuidvleugel, de Topregio van Nederland; naar een nieuwe economische agenda Zuidvleugel 2010-2020'). Wij hebben de conclusies van Roland Berger hierover onderschreven en wij zijn het dan ook met u eens dat dit van groot belang is voor een toekomstige sterke en schone economie van Zuid-Holland. Deze benadering komt het sterkst terug in de hoofdpogingen 'transitie Haven-Industrieel Complex', 'transitie Greenports' en 'ontwikkeling van de kennisas'. En dan met name in het cross-over programma Biobased Economy dat een link heeft met deze drie hoofdpogingen. Het programma Biobased Economy is bedoeld om te zoeken naar verbindingen tussen clusters en in samenwerking met de markt, kennis en maatschappij. Hier wordt

ook nadrukkelijk de relatie met energie uit biomassa, als onderdeel van de waardepiramide gelegd. Om hierbij de stroomversnellersaanpak (in onze agenda ook wel 'procesaankpak' genoemd) te gebruiken vinden wij ook een zinvolle suggestie, die we zeker voornemens zijn om toe te passen. In reactie op uw advies om een omslag te maken naar schonere en zuiniger modaliteiten, met meer goederenvervoer over water het volgende: we zetten in de beleidsvisie en uitvoeringsstrategie stevig in op Agrologistiek als het gaat om de Greenports. Agrologistiek is een belangrijk issue binnen het Uitvoeringsprogramma Economische Agenda Zuidvleugel waarin we als provincie participeren. Multimodaliteit is daarbij een sleutelwoord. Zie par. 4.2 voor een nadere toelichting op de agrologistieke opgaven die de provincie met voorrang wil oppakken. Bij onze voorgenomen actualisatie van het mobiliteitsbeleid zullen de bereikbaarheidsposities (weg, water en rail) van de drie Zuid-Hollandse Greenports en de relatie met de mainports Rotterdam en Schiphol verder worden bezien en beoordeeld. Ook worden er vanuit de Beleidsvisie en uitvoeringsstrategie Regionale Economie en Energie 2012-2015 andere acties ingezet om multimodaliteit te stimuleren, zoals het prioriteit geven aan de ontwikkeling van (een keten) van inlandterminals, de bereikbaarheid van de terminals en bijbehorende bedrijventerreinen en het initiatief voor een LNG-schip, inclusief vulpunt-terminal.

Kies voor economie én ruimtelijke en leefomgevingskwaliteit

Met de ambitie van de provincie om een duurzame, concurrerende en leefbare Europese topregio te laten zijn kiest de provincie voor economie en ruimtelijke- en leefomgevingskwaliteit. We waarderen het dat de PAL onderkent dat er een sterke wil is om in deze collegeperiode te komen tot meer integraal beleid dat zowel bijdraagt aan welvaart als welzijn. Integratie van beleid wordt concreet bij het samenvoegen van de energie en economie beleidsvisie en uitvoeringsstrategie, zodat vermeende tegenstellingen tussen beiden worden omgezet in kansen. Daarnaast is ook met de andere beleidsterreinen zoals groen, water, milieu en ruimte intensief contact geweest, om daar waar nodig samen beleid te maken en anders te verwijzen naar andere in proces zijnde beleidsvisies (groen, milieu, water). Qua beleidsveld ruimte wordt input geleverd voor de gebiedsprofielen. Dit zijn (ruimtelijke) vertalingen van huidig en nieuw beleid op gebiedsniveau voor het buitengebied. Hierin wordt o.a. de economie en energievisie en uitvoeringsstrategie vertaald, bijvoorbeeld ten aanzien van windenergie en biogas-ambities. Warmtenetwerken en herontwikkelingen werklocaties komen vooral terug in de regionale agenda's welke worden opgesteld voor een groter gebied, ook voor stedelijk en industriegebieden en wat meer op de langere termijn. De ruimtelijke kwaliteit van stadsrandzones wordt in beide ruimtelijke instrumenten meegenomen, o.a. op basis van het werklocatiebeleid en energiebeleid in bewuste afstemming met het groenbeleid.

Conclusies

Serieus notie genomen van het advies

Waarbij het per adviespunt wisselt in welke mate dit is overgenomen. Ook als punten niet worden overgenomen maar beargumenteerd worden afgewezen kunnen die punten hun nut hebben gehad bij de onderbouwing van het gekozen beleid.

Concurreren op kennis nog niet echt helder in beeld

De kernboodschap van dit advies is dat wij als relatief rijk land met relatief hoge loonkosten en hoge arbeidsproductiviteit vooral moeten concurreren op kennis en innovatie lijkt beperkt doorgedrongen in deze visie. In ons advies schreven wij: Versterking van onze concurrentiepositie kan in het relatief welvarende Zuid-Holland alleen samengaan met groei in welzijn als wij ons inkomen vergaren en besteden met meer inzet van kennis en met minder inzet van fossiele energie, eindige grondstoffen en ruimte en met minder milieuschadelijke uitstoot; dus **zuiniger, compacter, stiller, schoner en slimmer**.

De reactie van de provincie richt zich o.a. op de versterking van de biobased economy (een nu nog relatief kleine sector in Zuid-Holland, waarbij de nadruk vooral lijkt te liggen op inzet van hernieuwbare grondstoffen en niet zozeer op het vergroten van de toegevoegde waarde in alle sectoren) waarbij het idee kan ontstaan dat die verduurzaming dus vooral daar plaats moet vinden, daarbij eraan voorbijgaand dat die verduurzaming ook breder (over de volle breedte) plaats zal moeten vinden - dus in alle sectoren - zowel om concurrerend te blijven (economie) als om de kwaliteit van de fysieke leefomgeving (ecologie) in Zuid-Holland te versterken (streven naar zowel absolute als relatieve ontkoppeling van economische en ecologische ontwikkeling voor en in alle sectoren).

Economisch belang recreatie nog niet goed in beeld

Waar wij op eigen initiatief - mede vanwege het grote en groeiende economische belang van recreatie (zowel direct: omzet en werkgelegenheid als indirect: bijdrage aan een aangenaam woon- en vestigingsklimaat) in diverse PAL-adviezen de provincie oproepen om na 1999 (!) weer eens te komen met een nieuwe recreatievisie. Die recreatievisie is er niet gekomen, wel een eenmalige uitvoeringsimpuls recreatie. Verder maakt recreatie nu onderdeel uit van de groenvisie.

De GS-reactie meldt: De provinciale inzet m.b.t. Recreatie en Vrije Tijd van de provincie is opgenomen in het Impulsprogramma Recreatie & Vrije Tijd en niet in de Beleidsvisie en uitvoeringsstrategie Regionale Economie en Energie 2012-2015.

Onze boodschap om via (ook het economisch belang van) recreatie het thema leefomgevingskwaliteit hoger op de politieke en bestuurlijke agenda te krijgen is derhalve niet overgenomen.

3.3 GROEN

Dierenwelzijn

Zie ons advies '[Integreer dierenwelzijn beter in provinciaal beleid](#)' van 20 januari.

Adviespunten samengevat

- Geef invulling aan de wettelijke plicht en provinciale kerntaken.
- Kijk integraal naar de effecten van voorgestelde en mogelijke maatregelen om het dierenwelzijn te bevorderen.
- Kom constructief en integraal tot renderende maatregelen.
- Ontwikkel beleid en doe onderzoek in IPO-verband om een versnipperde uitvoering van het natuur- en dierenwelzijnsbeleid en het daarbij benodigde onderzoek te voorkomen.

Doorwerking adviespunten

GS hebben besloten de conceptnotitie Dierenwelzijn waarop dit PAL-advies gericht was niet vast te stellen en zullen voor 1 april 2013 een notitie opstellen waarin het speerpunt Dierenwelzijn SMART wordt geformuleerd. GS reageren op dit moment als volgt op ons advies:

- Geef invulling aan de wettelijke plicht en provinciale kerntaken: GS nemen de kerntaken van de provincie voor ruimte, natuur, economie en verkeer en vervoer als uitgangspunt bij het invullen van dierenwelzijn.
- Kijk integraal naar de effecten van maatregelen: GS zijn constructief met anderen - denk aan Faunabeheer, Landbouwsector, gemeenten en waterschappen - over diervriendelijke alternatieven in de uitvoering van de eigen en wettelijke taken, maar beperken zich tot de huidige taken zoals het beheer van berm langs provinciale wegen, faunabeheer, het tegengaan van intensieve veehouderij in de ruimtelijke ordening, in toekomst nieuwe verantwoordelijkheid voor exotenbestrijding en ingezette innovaties in de landbouw die aan dierenwelzijn kunnen bijdragen. Veel mogelijkheden en maatregelen die in het PAL-advies worden genoemd en kansrijk zouden kunnen zijn voor verbetering van zowel het dierenwelzijn als de omgevingskwaliteit in Zuid-Holland staan niet in het WUR-rapport vermeld. GS constateren dat in de uitvoering veel aspecten op het niveau van inrichting en voorzieningen bij de waterschappen en gemeenten liggen. Waar

mogelijk neemt de provincie een faciliterende rol, zoals in het overleg over beheermaatregelen voor het tegengaan van bijensterfte.

- Kom constructief en integraal tot renderende maatregelen: GS gaan geen apart dierenwelzijnsbeleid ontwikkelen. In het Hoofdlijnenakkoord is het een speerpunt genoemd, waarvan PS onlangs via motie 396 opdragen dit SMART te formuleren. GS geven hier voor 1 april 2013 uitwerking aan.

Verantwoordelijk gedeputeerde Han Weber haalt bij de behandeling in de Statencommissie Groen en Water van 14 maart 2012 het PAL-advies aan, waarbij hij ons advies onderschrijft op het punt dat dierenwelzijn beter in provinciaal beleid geïntegreerd dient te worden en dat derhalve in de totaalafweging van beleid (waar relevant) dierenwelzijn één van de mee te wegen aspecten is. Bij deze behandeling worden vanuit de Statenfracties de volgende adviespunten aangehaald:

- Ons adviespunt dat dierenwelzijn beter in het ruimtelijk beleid dient te worden geïntegreerd wordt zowel door de gedeputeerde als door diverse statenfracties gedeeld (zonder hierbij te verwijzen naar ons advies).
- GroenLinks (van Egmond) noemt en onderschrijft de in ons advies voorgestelde maatregelen om natuurlijke beschutting te bevorderen en recreatieve toegang te verbeteren.
- De SP (Van Aelst) haalt het PAL-advies aan, dat volgens haar kritisch is over deze GS-reactie, en roept de provincie op om minder defensief met dierenwelzijn om te gaan en dit beter, waaronder proactiever, op te nemen in provinciaal beleid.
- De Partij voor de Dieren (van Viegen) onderschrijft ons adviespunt ten aanzien van de paardenhouderij, die ook een belangrijke economische sector vormt (zoals ook beschreven in ons advies over economie).
- Ons adviespunt over de jacht wordt aangehaald en ondersteund door de VVD.

Groenvisie

Zie ons advies [Reserveer, consolideer, combineer en innoveer!](#) van 30 maart 2012. Dit is een vervolg op ons advies [Verwerk de groenagenda in integraal gebiedsbeleid!](#) van 24 oktober 2011 over de startnotitie.

Adviespunten samengevat

- **Reserveer:** reserveer het groen in Zuid-Holland ter behoud van het landschap en zodat de beoogde recreatieve en natuurwaarden later, bij voldoende publieke steun en middelen, alsnog kunnen worden gerealiseerd.
- **Consolideer:** behoud van natuur- maar ook cultuur- en recreatieve waarden vraagt om voldoende middelen voor beheer.
- **Combineer:** benut de kansen die ontstaan door het combineren van functies, belangen en partijen, waarbij enkele kansen in dit advies worden toegelicht.
- **Innoveer:** de gebiedsprofielen vormen in potentie een belangrijk en krachtig instrument voor de provincie om nieuwe coalities te smeden en innovatieve functiecombinaties en verdienmodellen te ontwikkelen, maar ook om haar nut en meerwaarde aan de burger te tonen. Innovaties als tijdelijke natuur, meer natuurlijk beheer van recreatiegebieden, zandige zeewaartse kustversterking en onderwaterdrainage lijken aantrekkelijk.

Doorwerking adviespunten algemeen

De nota van beantwoording van de groenvisie bevat geen reactie op dit advies. Op 30 maart hebben GS, PS en relevante provinciale ambtenaren dit advies ontvangen. Dit advies is op 16 mei nogmaals onder hen verspreid, evenals op 24 september samen met ons advies over het uitvoeringsprogramma groen. Wellicht heeft die (zeer) vroegtijdige advisering bijgedragen aan de beperkte doorwerking van dit advies.

Het verslag van de Statencommissie Ruimte en Leefomgeving van 26 september meldt:

- 'De heer Wenneker (D66) stelt vast dat deze visie volgens D66 van realiteitszin getuigt en een goede mix is van wat nu mogelijk is en wat de toekomst nog te bieden heeft voor het groenbeleid

van Zuid-Holland. Besluitvorming is hard nodig, omdat organisaties en gemeenten na een lange stilstand staan te springen om duidelijkheid over het groenbeleid. Spreker juicht het toe dat in deze visie niet alleen moeilijke beslissingen zitten, maar ook groenprojecten die wel doorgaan. Dit in tegenstelling tot de constatering van de PAL.' en 'Tot slot merkt hij op dat het advies van de PAL de commissie wel erg laat bereikt heeft. Hij noemt de inhoud van het advies opmerkelijk. Biodiversiteit zou geen prioriteit hebben bij dit college, terwijl biodiversiteit op een aantal prominente plekken in de beleidsvisie aan de orde komt.'

Ten aanzien van biodiversiteit meldt dit advies: 'en het feit dat biodiversiteit geen prioriteit heeft bij dit college.' Die constatering baseren wij op de besteding van de extra middelen voor groen vanuit het hoofdlijnenakkoord, waarin recreatie boven natuur gaat. Uiteraard wordt wel met de door het rijk daarvoor beschikbare middelen door de provincie invulling gegeven aan het natuurbeleid.

- 'Ook de gedeputeerde heeft het PAL-advies met betrekking tot de biodiversiteit volstrekt niet herkend. Er staan drie prioriteiten in het stuk, waarvan biodiversiteit er een is. De gedeputeerde heeft wel meer punten in het PAL-advies niet herkend. Hij is het met de heer Wenneker eens dat het beter was geweest, als de Staten het advies eerder hadden gekregen, ook al is er vooraf overleg geweest en zijn veel opmerkingen van de PAL terug te vinden in de beleidsvisie.'
- Biodiversiteit vormt in de groenvisie een van de drie pijlers van het provinciale groenbeleid. Bij de besteding van financiële middelen, waaronder de €100 miljoen voor recreatief groen uit het coalitieakkoord, heeft recreatie meer prioriteit dan natuur.
- 'Spreker (red. van de Partij voor de Dieren) is geschrokken van een aantal formuleringen in het PAL-advies. Hij is het met de PAL eens dat biodiversiteit in het stuk geen prioriteit heeft. Het PAL-advies heeft nogal wat kritiek. Dat is pijnlijk want dat betekent dat deze beleidsvisie groener had gekund.'

Doorwerking per adviespunt

- **Reserveer:** Conform ons advies meldt de [Beleidsvisie Groen](#): 'De herijkte EHS die voldoet aan de internationale doelen, maar waarvoor tot 2021 geen perspectief op realisatie is. Voor deze gebieden zal een strategische reservering in de structuurvisie worden opgenomen zonder planologische schaduwwerking. In de PSV en Verordening Ruimte zal worden geregeld dat deze gebieden volledig voor de agrarische functie zijn te gebruiken, maar zal worden voorkomen dat andere functies kunnen worden gerealiseerd die leiden tot waardevermeerdering ten opzichte van de agrarische functie.' Met het lenteakkoord zijn reeds extra middelen voor natuur beschikbaar en in het regeerakkoord van het rijk opgenomen dat de EHS volledig gerealiseerd zal worden (inclusief verbindingzones).
- **Consolideer:** het punt om voldoende middelen voor beheer beschikbaar te stellen wordt in de groenvisie onderkend. Zo meldt de samenvatting de kwaliteitsverbetering van de bestaande groengebieden is een belangrijk aandachtspunt'. Vooral ruimtelijk gezien worden meer mogelijkheden geboden om de verdiencapaciteit te vergroten, waarmee ook dit beheer kan worden gefinancierd. Verder meldt de visie: 'Nieuwe financieringsvormen zijn nodig, zodat ook structureel geld ontstaat voor beheer en aanleg.', waarbij op pagina 42 een aantal verdienmogelijkheden wordt beschreven.
- **Combineer:** een aantal kansen uit ons advies wordt in deze visie genoemd, waaronder de groenblauwe dooradering (op pag. 48). Ook de door ons aangehaalde combinatie met cultureel erfgoed is nu in de groenvisie opgenomen. Verder worden ook de stadsranden in de visie genoemd voor het beter combineren van natuur en recreatie. Conform ons advies gaat buiten bestaande verplichtingen 'de provincie de gezamenlijke doelen (cultuurhistorie, water, en dergelijke) en de uitvoering met gezamenlijke middelen te lijf. Geld met geld maken is ook van toepassing voor de inzet van de provinciale middelen.' Conform ons advies worden water en groen beter gecombineerd en is 'water sturend in de groene ruimte' (p. 13). In de samenvatting van deze visie is dit als volgt verwoord: 'de provincie wil de verschillende functies in de groene ruimte (water, cultuurhistorie, natuur, recreatie en landbouw) de komende jaren nog meer koppelen om de provinciale doelen te kunnen halen. Meervoudig ruimtegebruik en slimme koppelingen zijn daarom het uitgangspunt. De komende jaren ligt minder de nadruk op nieuwe

groengebieden, maar meer op netwerken waarbij de kwaliteiten van het landschap behouden blijven.'

- **Innoveer:** de in ons advies aangehaalde innovaties tijdelijke natuur, meer natuurlijk beheer van recreatiegebieden en onderwaterdrainage hebben een plek gekregen in de beleidsvisie.

Uitvoeringsprogramma groen

Zie ons advies [Werk aan een bredere basis voor het groenbeleid!](#) van 24 september over een concept van het [Uitvoeringsprogramma Groen](#).

Adviespunten samengevat

Een krachtige uitvoering van het groenbeleid is gebaat bij een breed inhoudelijk, publiek, politiek, bestuurlijk en financieel draagvlak. Die verbreding is noodzakelijker naarmate die provinciale financiële middelen schaarser zijn. Wij constateren dat in het provinciale groenbeleid die verbreding en samenwerking met partners nog beperkt van de grond komt en adviseren dit te verbeteren. Zo kan aan die inhoudelijke verbreding gewerkt worden door gebiedsprofielen ruimtelijke kwaliteit te transformeren tot gebiedsvisies en door sectorale provinciale beleidsvisies samen te laten komen of samen te voegen in één omgevingsvisie. Succesvolle samenwerking is gebaat bij het samen met partners op zoek gaan naar gemeenschappelijke doelen en gedeelde oplossingen, wat gechargeerd geformuleerd meer is dan het bij de uitvoering op zoek gaan naar partijen die invulling willen geven aan het provinciale groenbeleid.

Doorwerking adviespunten

Zie ook de opmerkingen bij het voorgaande PAL-advies over de groenvisie. Conform ons advies wordt die inhoudelijke verbreding ook nagestreefd en meldt de samenvatting van de groenvisie 'de provincie wil de verschillende functies in de groene ruimte (water, cultuurhistorie, natuur, recreatie en landbouw) de komende jaren nog meer koppelen om de provinciale doelen te kunnen halen. Meervoudig ruimtegebruik en slimme koppelingen zijn daarom het uitgangspunt. De komende jaren ligt minder de nadruk op nieuwe groengebieden, maar meer op netwerken waarbij de kwaliteiten van het landschap behouden blijven.' Stappen richting integrale gebiedsvisies en één integrale omgevingsvisie worden in deze groenvisie nog niet gemaakt of aangekondigd. Wel wordt er vanuit de afdelingen ruimte en groen gezamenlijk gewerkt aan de gebiedsprofielen ruimtelijke kwaliteit. Het Uitvoeringsprogramma meldt 'Met name rond de vier grote steden in dit gebied liggen kansen voor de landbouw om zijn economische basis te verbreden door zich meer te richten op de vraag naar vers voedsel en recreatiemogelijkheden uit het stedelijk gebied. De provincie wil dit proces ondersteunen door te investeren in pilots en innovatieprojecten.'

PAL Groenconferentie

Adviespunten samengevat

In dit advies stelt de Provinciale Adviescommissie Leefomgevingskwaliteit voor om:

- **Onze bewoners en bezoekers beter te verbinden met het groen**
- **Stad en land recreatief beter te verbinden via robuuste groene en blauwe lopers**

Die robuuste routes van stadshart naar stadshart vormen de kroon op en blikvangers voor het groenblauwe recreatienetwerk van Zuid-Holland. Adriaan Geuze stelt voor zo'n route aan te leggen van Scheveningen via Den Haag naar Rotterdam en natuureiland Tiengemeten. Ook diverse provinciale erfgoedlijnen en andere historische en recreatieve routes in Zuid-Holland zijn te promoveren tot robuuste recreatieve routes en toeristische topattracties.

-
- **Als provincie de regierol te pakken** voor het samen met gebiedspartners ontwikkelen van gebiedsvisies en gebiedsfondsen.
 - **Te kiezen voor een op baten gerichte aanpak.** Doe daartoe in de gebiedspraktijk bij het begin van de ontwikkeling van gebiedsplannen ervaring op met ontwerpende maatschappelijke kosten baten analyses. Deze analyses brengen de diverse belangen en baathouders in beeld en helpen om het batig financieel en maatschappelijk saldo te optimaliseren. De praktijk wijst uit dat investeringen in recreatief groen en water in de stadsrand vaak een batig saldo hebben. Dit saldo neemt toe als dit groen en water onderdeel uitmaakt van een groenblauw en recreatief netwerk dat stad en land verbindt, groen en water de stad in en de stedeling naar buiten brengt.

Doorwerking adviespunten

Het Uitvoeringsprogramma Groen meldt 'Met name rond de vier grote steden in dit gebied liggen kansen voor de landbouw om zijn economische basis te verbreden door zich meer te richten op de vraag naar vers voedsel en recreatiemogelijkheden uit het stedelijk gebied. De provincie wil dit proces ondersteunen door te investeren in pilots en innovatieprojecten.'

Wij ondersteunen dit: de groene en blauwe lopers uit ons advies vormen in onze ogen een krachtig middel (adviespunt 2) om de stedeling (en koopkracht) naar het buiten te brengen en beter met het platteland te verbinden (adviespunt 1).

Uit het verslag van de hoorzitting over de groenvisie van 21 september:

Mevrouw VAN DER HORST (Stichting Tegen Milieubederf) spreekt namens verschillende groepen en verenigingen in de noordrand van Rotterdam in, waarin zij een pleidooi houdt voor agrarisch natuurbeheer. ... 'Gisteren werd een prachtige voorzet gegeven bij de PAL-conferentie aan de Hof van Delfland. De vraag is hoe het beheer geregeld kan worden zodat het niet alleen economisch haalbaar is, maar ook ten goede komt aan de agrariërs en via de belasting weer terug in de overheidskas. Dat heet de Groenautoriteit. Het is een pril idee, ontstaan in Delfland. Vandaag pleit spreekster voor een robuust agrarisch natuurgebied. Zij vraagt de Staten aandacht te besteden aan de initiatieven vanuit de landbouwsector. Zij adviseert om ook te kijken naar de mogelijkheden van Cittaslow.'

Ook in 2013 zullen wij kijken hoe deze adviespunten worden opgepakt en uitgewerkt.

Publiciteit

Een samenvatting van dit conferentieadvies is o.a. opgenomen in De Groene Flits nr. 336 van Stichting Groene Hart en in de IKC RO Nieuwsflits. Verder is dit advies op 28 november gepresenteerd aan de leden van PS.

3.4 WATER

Klimaatadaptatie

Zie ons advies [Gebruik klimaatadaptatie als motor voor innovatie!](#) van 30 maart.

Adviespunten samengevat

- **leer van eerdere ervaringen:** beschrijf dus naast de feiten (het wat) nadrukkelijk ook het proces om klimaat in de beleidspraktijk te integreren (het hoe);
- **zoek bij ieder vraagstuk naar de juiste maat en schaal van de oplossing:** soms is dat landelijk, soms is dat (boven)regionaal en soms is dat lokaal;
- **zoek naar innovatieve en integrale oplossingen,** zo bieden oplossingen als zeewaartse kustversterking, klimaatbuffers, onderwaterdrainage en doorbraakvrije dijken voordelen voor vele sectoren en partijen en ook exportkansen;
- **speel in op Europees beleid** en de (grote) fondsen die beschikbaar komen voor klimaatadaptatie.

Doorwerking adviespunten

In lijn met ons advies vormt in de conceptstartnotitie voor de integrale herziening van de PSV klimaatadaptatie één van de vijf hoofdkwesties. De door GS vastgestelde [startnotitie](#) meldt in lijn met dit advies (pag. 10) 'Daarnaast is het van belang om de veranderende natuurlijke omstandigheden integraal te benaderen en daarbij ook de kansen van klimaatverandering te benutten.' Het provinciale Actieprogramma Klimaat is dit voorjaar beëindigd en opgenomen in het reguliere provinciale beleid voor o.a. water en ruimte.

Wateragenda

Zie ons advies [Steun voor streven naar samenwerking en synergie](#) van 1 mei.

Adviespunten samengevat

- **steun voor het streven naar samenwerking en synergie**, waarbij dit advies enige wenken daarvoor bevat;
- **blijf binnen de regels van de Brusselse bureaucratie** voor het tijdig voldoen aan de waterkwaliteitseisen;
- **breng** in het verlengde van deze agenda ook **besparingen in de waterketen in beeld**, met name bij riolering en waterzuivering zien wij hier nog mogelijkheden;
- **let behalve op kosten ook op de kwaliteit** van het waterbeleid, want dit beleid levert een grote bijdrage aan de veiligheid en kwaliteit van onze fysieke leefomgeving;
- **innoveer op kosten en kwaliteit**: de in deze agenda beoogde samenwerking en synergie worden bevorderd door eerst te zoeken naar passende combinaties en daarna pas te kijken naar de te bereiken normen vanuit de diverse betrokken partijen en sectoren: dus eerst passen en dan pas meten. In ons recente [klimaatadvies](#) wezen wij reeds op zeevaartse kustversterking, klimaatbuffers, onderwaterdrainage en doorbraakvrije dijken als oplossingen met voordelen voor vele sectoren en partijen.
- **maak helder wie verantwoordelijk is voor het grondwater** door een heldere scheiding aan te brengen tussen toezicht en uitvoering.

Doorwerking adviespunten

De Wateragenda is op 13 juni in de Statencommissie Water en Groen besproken. De eerste twee adviespunten ondersteunen het beleid en vragen dus niet om wijziging van deze agenda. Aan het derde punt over besparingen, waaronder die in de waterketen, meldt deze Wateragenda: 'Voorts zijn in het Bestuursakkoord Water afspraken gemaakt over taken en verantwoordelijkheden van alle bij het waterbeheer betrokken overheden. Inzet is meer met minder: een doelmatiger waterbeheer, waar een goede kwaliteit wordt gehaald tegen lagere kosten. Er is sprake van forse bezuinigingen: genoemd Bestuursakkoord Water omvat een besparing van structureel € 750 miljoen in 2020 ...'. De wateragenda had reeds oog voor de kwaliteit van het waterbeleid (vierde adviespunt). De Wateragenda meldt dat waterschappen en gemeenten actief zoeken naar alternatieve (innovatieve) oplossingen voor het tegengaan van wateroverlast (adviespunt 5). Verder gaat deze agenda nog niet in op de uitwerking en uitvoering van het grondwaterbeleid (adviespunt 6).

Zoetwatervisie

Zie onze brief [Zoet water voor nu en later](#) van 6 december met aandachtspunten bij deze visie. Deze brief is opgesteld op basis van een ambtelijke presentatie (en niet op basis van een schriftelijke conceptversie van deze visie, omdat deze ten tijde van deze behandeling nog niet beschikbaar was).

Adviespunten samengevat

Werk niet vanuit dilemma's maar vanuit de volgende drie prioriteiten en bijbehorende en overige aandachtspunten ter verduurzaming van de zoetwatervoorziening:

1. **Werk voor de korte termijn aan 'no regret' optimalisaties**
 - Beperk de zoetwatervraag: met name voor het doorspoelen.

- Bevorder efficiënt gebruik.
 - Maak serieus werk van stedelijke seizoensberging.
 - Neem maatregelen die 'no regret' zijn in alle scenario's.
- 2. Stimuleer innovaties**
- Kies voor een integrale en op kwaliteit gerichte benadering.
 - Stimuleer innovatieve oplossingen: zoals voor zoetwaterberging en voor de zoetwatervoorziening van de greenports.
 - Bestrijd en ga mee met verzilting: bestrijd waar mogelijk, ga mee waar nodig.
 - Investeer in onderzoek naar de effecten van onderwaterdrains.
- 3. Tref voorbereidingen voor moeilijke lange termijn beslissingen**
- Wees intensief betrokken bij besluiten over het hoofdwatersysteem.
 - Denk nu al na over mogelijke (ruimtelijke) veranderingen.

Overige aandachtspunten

- Garandeer de drinkwatervoorziening: want dit is een essentiële levensvoorwaarde.
- Denk goed na over meer marktwerking: gezien de mogelijke nadelige consequenties.
- Benut de kansen ter versterking van de Hollandse identiteit: neem maatregelen waarvan landschap, erfgoed en recreatie en toerisme profiteren.
- Kijk ook voorbij de provinciegrenzen: bij de aanpak van het zoetwatervraagstuk.

Doorwerking adviespunten

1. Werk voor de korte termijn aan 'no regret' optimalisaties

- De [Strategische agenda 2013 Zuid-Holland voor het nationaal Deltaprogramma](#) is voor de zoetwatervraag voor de middellange termijn nog vooral gericht op faciliteren: 'Als een oplossing voor inlaatpunt Gouda wordt gevonden is het de komende decennia mogelijk om de zoetwatervraag voor een groot deel te faciliteren. Wel is het nodig om kritisch te kijken naar watervragers met extreme wensen. Hier ligt ook een verantwoordelijkheid voor de gebruiker. De overheid zal duidelijkheid moeten scheppen over de (grenzen aan) de rol en de verantwoordelijkheid van de overheid, bijvoorbeeld door middel van een basis- of voorzieningsniveau. Dit begrip wordt in het deelprogramma zoetwater nog nader uitgewerkt. Als duidelijk is tot hoever de verantwoordelijkheid van de overheid gaat, stimuleert dit waarschijnlijk ook eigen Initiatief van gebruikers.' Daarnaast worden innovaties gestimuleerd om de zoetwatervraag te beperken (zie ons tweede adviespunt).
- Efficiënt gebruik wordt in deze agenda ondermeer bevorderd door het basisniveau voor de zoetwatervoorziening vast te stellen op basis van een kosten-baten afweging; deze kan dus differentiëren binnen de provincie. Zuid-Holland vindt het de rol van de provincie om, in overleg met de waterschappen, dit nader uit te werken basisniveau vast te leggen. Hierbij wordt gedacht aan een streefwaarde. Inzicht in de economische waarde van de verschillende gebruiksfuncties is daarbij van belang.

Op onze adviespunten 'maak werk van stedelijke seizoensberging' en 'no regret maatregelen' wordt in deze agenda niet ingegaan, wel wordt ingezet op maatregelen die op eenvoudige wijze de (gevolgen van) zoutindringing via de Nieuwe Waterweg kunnen beperken (zoals via een bellenscherm).

2. Stimuleer innovaties

- Innovaties worden in deze agenda als volgt bevorderd: 'Zuid-Holland wil onderzoek en toepassing agenderen / stimuleren van innovatieve manieren om de watervraag te beperken. Bijvoorbeeld door meer water vast te houden op de percelen door peilgestuurde drainage (zoals ook in ons advies genoemd) of door het verhogen van het gehalte organische stof.'
- Verder zet de provincie - in lijn met onze brief - in deze agenda in op innovaties ter verduurzaming van de zoetwatervoorziening van de glastuinbouw: 'Beleidsvorming op gebied van zoetwater moet aansluiten op het bestaande provinciale beleid ten aanzien van grondwater en het gebruik van de ondergrond. De provincie streeft naar een duurzame gietwatervoorziening voor de glastuinbouw (zonder brijnlozingen in de bodem). Gegeven het provinciaal belang en de momenteel lopende projecten heeft de provincie een faciliterende rol om te komen tot een duurzame glastuinbouwsector.'

3. Tref voorbereidingen voor moeilijke lange termijn beslissingen

- Conform ons advies is de provincie actief betrokken bij besluiten over het hoofdwatersysteem om ook de deltabelissing over zoetwater te beïnvloeden.
- Het nadenken over mogelijke ruimtelijke veranderingen maakt geen onderdeel uit van deze agenda en is ook nog niet voorzien in de startnotitie integrale herziening PSV.

Overige aandachtspunten

Hieraan wordt in deze strategische agenda geen aandacht besteed. Wel wordt in de startnotitie integrale herziening PSV gestreefd naar het versterken van de ruimtelijke kwaliteit en gebiedsidentiteit in Zuid-Holland, zonder daar overigens het water(netwerk) bij te noemen (maar wel het groene en stedelijk netwerk).

Ook de startnotitie integrale herziening PSV heeft in het kader van klimaatverandering aandacht voor de zoetwatervoorziening: 'Specifiek gaat het om de toenemende schaarste aan zoet water, de gevolgen daarvan voor landbouw, Greenports, natuur en drinkwatervoorziening.'

3.5 MILIEU

Beleidsvisie duurzaamheid en milieu

Zie ons advies [Ontwikkel een lange termijn visie op duurzaamheid!](#) van 28 juni.

Adviespunten samengevat

- **Ontwikkel een provinciale lange termijn visie op duurzaamheid:** doe dit zowel sectoraal als integraal. De omgevingvisie vormt bij uitstek het kader voor zo'n integrale visie.
- **Benoem de spanningen op duurzaamheid binnen en tussen de beleidssectoren:** waar deze visie zowel sectoraal als integraal de verbinding op duurzaamheid beschrijft zien wij ook graag de spanningen beschreven, waardoor de prioriteiten en te maken keuzes op weg naar duurzaamheid beter inzichtelijk worden.
- **Kies bij verduurzaming voor richtingen en niet voor technologieën,** want het is vooral de markt die bepaalt welke duurzame technologie wint, waarbij de provincie vooral de invoering daarvan dient te faciliteren.
- **Maak de duurzaamheidsprestaties inzichtelijk:** om te bepalen of en in welk tempo de verduurzaming van provinciaal beleid plaatsvindt en om de uitvoering te borgen.

Doorwerking adviespunten

- **Ontwikkel een provinciale lange termijn visie op duurzaamheid:** deze is nog niet ontwikkeld in het kader van deze visie en een integrale omgevingsvisie wordt deze collegeperiode niet opgesteld.
- **Kies bij verduurzaming voor richtingen en niet voor technologieën:** hierop gaat deze visie niet in, wel maakt deze visie op basis van verschil in scope in tijd, integraliteit en bijdrage aan duurzaamheid onderscheid in drie sporen om te komen tot duurzame innovaties.

Zoals vermeld in de concept Nota van Beantwoording van deze visie van november ten aanzien van onze adviespunten '**Benoem de spanningen op duurzaamheid binnen en tussen de beleidssectoren:**' en '**Maak de duurzaamheidsprestaties inzichtelijk:**'

'Met het verschijnen van de Beleidsvisie Duurzaamheid en Milieu hebben wij een overzicht gepresenteerd van de ambities op het vlak van duurzame ontwikkeling (ook) binnen de kerntaken. Dat is een noodzakelijke eerste stap; naast het presenteren is het ook nodig te werken aan het verbinden en programmeren van die ambities. Pas dan is duidelijk waar ambities elkaar in positieve en negatieve zin raken, waar synergie zit en op welke vlak knopen moeten worden doorgemaakt. Dat is in en mét deze Beleidsvisie Duurzaamheid en Milieu nog niet aan de orde. Om die reden staat in de beleidsvisie geen uitgewerkte lange termijnvisie op duurzaamheid noch een overzicht van de indicatoren die daarbij horen. Evenmin zijn de spanningen of prioriteiten op duurzaamheid binnen en tussen de beleidssectoren benoemd. Het is ons doel hieraan te werken tijdens de integrale herziening van de provinciale Structuurvisie en de lopende uitvoeringsprogramma's om uiteindelijk in de komende provinciale Omgevingsvisie de stappen 'verbinden' en 'programmeren' te gaan zetten. In aanvulling

hierop is het van belang nog op te merken dat bij de inzet op duurzaamheid of duurzame innovaties een onderscheid gemaakt wordt in drie sporen. Ieder spoor heeft zijn eigen scope in tijd, integraliteit en bijdrage aan duurzaamheid. Die sporen zijn optimaliseren, verbeteren en vernieuwen. Voor de korte termijn doelstellingen volstaat het vaak om zaken te optimaliseren en te verbeteren. Maar de grote duurzaamheidsstappen vragen echter om een verschuiving in inzet van optimaliseren en verbeteren naar vernieuwen. Dit vraagt een langere doorlooptijd en een verdere planhorizon. Ook hiervoor willen wij verwijzen naar de toekomstige provinciale Omgevingsvisie. En de integrale herziening van de PSV. Voor zowel mobiliteit, economie en energie, groen en water als ruimte kunnen in dat kader duurzame innovatieslagen worden gemaakt, zodat Zuid-Holland ook in de verdere toekomst economisch concurrerend en als woon- en werkplek aantrekkelijk blijft.

De periode tot het verschijnen van de provinciale Omgevingsvisie willen wij gebruiken om meer duidelijkheid te organiseren over deze visie en annexe zaken als indicatoren, de (mate van) borging van de ambities op duurzaamheid binnen de kerntaken, het provinciale instrumentarium in het vernieuwde omgevingsbeleid, de manier waarop de sporen optimaliseren, verbeteren en vernieuwen worden geconcretiseerd. Gecombineerd leidt dat tot eisen en verwachtingen die aan de Omgevingsvisie kunnen worden gesteld. Maar deze Omgevingsvisie komt op zijn vroegst in de volgende collegeperiode discussies hierover kondigen zich echter al aan. In Bijlage 2 in het ontwerp is een tabel opgenomen die een eerste inventarisatie laat zien van de verbinding tussen beleidsthema's op duurzaamheid. Helaas was een deel van de tabel weggefallen.'

Conclusie (zoals vermeld in de Nota van Beantwoording):

'De noodzaak te werken aan een provinciale lange termijn visie op duurzaamheid wordt onderkend en gedeeld. In de ontwerp beleidsvisie werd deze al aangekondigd. De gemaakte opmerkingen hierover leiden niet tot aanpassing van de ontwerp beleidsvisie. De weggefallen teksten bij de tabel in Bijlage 2 worden hersteld.'

3.6 BODEM

Startnotitie bodemvisie

Zie ons advies ['Maak het ruimtelijk beleid echt driedimensionaal!'](#) van 28 februari.

Adviespunten samengevat

- Oproep tot driedimensionale structuurvisie
- Werk aan gebiedsgericht en lokaal maatwerk
- Werk aan driedimensionale gebiedsprofielen
- Nadruk op korte termijn is weinig duurzaam
- Benut eerdere PAL-adviezen en goede voorbeelden

Doorwerking adviespunten

GS hadden deze startnotitie reeds voor onze behandeling vastgesteld, waardoor ons advies hierin niet heeft kunnen doorwerken. Bij de behandeling van deze startnotitie in de Statencommissie Ruimte en Leefomgeving van 7 maart 2012 werden de volgende adviespunten aangehaald:

- De CDA-fractie (Verkoelen) haalt het PAL-advies aan en verzoekt in het ruimtelijk beleid de derde dimensie goed in beeld te brengen, zoals via een kwaliteitskader bodem in de PSV.
- De D66-fractie (Van der Tas) haalt het PAL-advies aan en geeft aan dat de tijdschikhorizon van drie jaar wel erg kort is en vraagt zich af hoe dit zich verhoudt tot een duurzame benutting van de bodem.
- De CU-fractie (Schaapman) pleit niet voor een volledig driedimensionale PSV, maar adviseert hierin de bodem alleen in beeld te brengen in relatie tot de provinciale belangen: voor de ondiepe

ondergrond is immers met name de gemeente verantwoordelijk. Verder pleit hij in navolging van ons advies om die bodemstrategie te ontwikkelen vanuit een langere termijn visie.

- In navolging van het PAL-advies geeft de GroenLinks fractie (Annelies van Egmond) aan dat de nadruk op de korte termijn en op Profit niet echt duurzaam is.

Bodemvisie

Zie ons advies [Prioriteer, instrumenteer en evalueer!](#) van 28 juni over het conceptontwerp van deze visie.

Adviespunten samengevat

- **Visie op bodem én ondergrond:** laat dit ook in de titel van de visie terugkomen en maak in de samenvatting al duidelijk wie waarover gaat.
- **Maak de provinciale prioriteiten beter inzichtelijk:** zodat duidelijker wordt waarom en waarop de provincie de komende jaren haar tijd en menskracht wil besteden.
- **Steun voor inzicht in en aanzet tot ruimtelijke doorwerking:** de illustraties van bodemdoorsnedes maken de relaties tussen activiteiten, kwaliteiten en functies boven en onder de grond inzichtelijk, wat de doorwerking in ruimtelijk beleid bevordert. Wel vragen de eerder door ons geadviseerde ruimtelijke doorwerking in de structuurvisie en ontwikkeling van driedimensionale gebiedsprofielen nog nader uitwerking.
- **Steun voor inzet op duurzaam gebruik:** conform ons eerdere advies zal een lange termijn bodemvisie (2040) ontwikkeld worden. De bodemladder vormt in onze ogen een goede aanzet tot duurzaam bodemgebruik. Wij adviseren de doorwerking van het bodembeleid en het gebruik van die ladder periodiek te monitoren en evalueren.
- **Maak de spanning tussen de provinciale rol en ambities inzichtelijk:** wij adviseren in deze visie en de uitwerking hiervan meer zicht te bieden op de rol, ambities en inzet van de provincie en van de partners, waaronder gemeenten en grondeigenaren, met wie aan dit beleid invulling wordt gegeven.

Doorwerking adviespunten

Zoals beschreven in de Nota van beantwoording:

a. Visie op bodem én ondergrond. Om ook voor minder in deze materie ingevoerde duidelijk te maken dat deze visie gaat over bodem én ondergrond adviseren wij dit ook in de titel van deze visie te vermelden. De PAL ziet graag in deze visie, liefst al in de samenvatting, nog duidelijker verwoord wie waarover gaat in de bodem en ondergrond. Vermeld hierbij ook het van toepassing zijnde wettelijk kader.

Antwoord:

Wij constateren dat de gesignaleerde onduidelijkheid vaker gevoeld wordt. De begrippen bodem en ondergrond worden in de praktijk verschillend en door elkaar gebruikt, waardoor er een verschil in interpretatie kan ontstaan.

In de Wet bodembescherming wordt onder bodem verstaan het vaste deel van de aarde met de zich daarin bevindende vloeibare en gasvormige bestanddelen en organismen.

In andere bronnen (bijv. Soilpedia) wordt de ondergrond gedefinieerd als het deel van de aarde vanaf het maaiveld tot circa 10 kilometer diepte, waarbij onderscheid kan worden gemaakt tussen de 'zeer ondiepe' ondergrond (minder dan 1 meter beneden maaiveld), de ondiepe ondergrond (van 1 meter tot circa 1 kilometer) en de diepe ondergrond (van 1 tot 10 kilometer beneden maaiveld). Het begrip ondergrond omvat tevens de ondergrondse ruimte. Met bodem wordt dan dat gedeelte van de ondergrond bedoeld waarin zich bodemvormende processen afspelen. Deze bodemvormende processen bepalen de samenstelling van de bodem. De samenstelling van de bodem is op zijn beurt bepalend voor gebruik en functie.

Door de verschillende benaderingswijzen en de verschillende benamingen van bodem en ondergrond, lijkt het of er over twee verschillende compartimenten gesproken wordt. Om dat beeld weg te nemen wij de suggestie van de PAL voor verbreding van de naamgeving van de visie over.

Wie in de bodem en ondergrond waarover gaat met verwijzing naar het van toepassing zijnde wettelijk kader is niet eenvoudig kort te verwoorden. Een samenvattend overzicht van rollen en verantwoordelijkheden zijn in bijlage 1 en 3 bij de Beleidsvisie Bodem gegeven. Het voert te ver om dit in de samenvatting van de beleidsvisie op te nemen.

b. Maak de provinciale prioriteiten beter inzichtelijk: zodat duidelijker wordt waarom en waarop de provincie de komende jaren haar tijd en menskracht wil besteden. De visie biedt een compleet overzicht van de thema's die er bij de bescherming en benutting van de bodem toe doen, maar maakt ondanks het benoemen van de strategische bodembelangen nog niet helder wat de provincie de komende jaren als belangrijkste opgaven ziet en waar de prioriteiten liggen voor de provinciale inzet voor de komende jaren. Dit verkleint de kans dat de provinciale beleidsinzet zich te zeer zal richten op nieuwe incidenten over maatschappelijk gevoelige onderwerpen als opslag van CO₂ of winning van Schaliegas. De ontwerpvisie meldt over deze zaken overigens terecht op dat maatschappelijk draagvlak hierbij dient mee te wegen.

Antwoord:

De ambities van de Beleidsvisie Bodem weerspiegelen de belangrijkste opgaven vanuit bodem die wij voor de komende periode zien. Dit is al een inperking in een breed spectrum aan bodemonderwerpen. In het uitvoeringsprogramma zullen wij samen met stakeholders de doelen en concrete acties uitwerken en waar nodig daarbinnen nadere prioriteiten stellen.

c. Steun voor inzicht in en aanzet tot ruimtelijke doorwerking. De illustraties van bodemdoorsnedes maken de relaties tussen activiteiten, kwaliteiten en functies boven en onder de grond inzichtelijk, wat de doorwerking in ruimtelijk beleid bevordert. Met genoegen wordt geconstateerd dat in deze ontwerpvisie bodemgebruik dient te leiden tot behoud of versterking van de ruimtelijke kwaliteit en dat inbedding van deze ontwerpvisie in het ruimtelijk instrumentarium onderdeel vormt van de uitvoeringsstrategie. Wel vragen de eerder geadviseerde ruimtelijke doorwerking in de structuurvisie en ontwikkeling van driedimensionale gebiedsprofielen nog nadere uitwerking. De ontwerpvisie is nog voorzichtig ten aanzien van de bepleite gebiedsgerichte toepassing van deze visie. Conform een eerdere advies van de PAL zal een lange termijn bodemvisie (2040) ontwikkeld worden, in samenspraak met stakeholders.

Antwoord:

Wij nemen met genoegen kennis van de steun voor de aanzet tot een ruimtelijk doorwerking van de Beleidsvisie Bodem. Wij hebben recent het proces ingezet om te komen tot een integrale herziening van de Provinciale Structuurvisie en in dat kader nemen wij ruimtelijke doorwerking van de bodemwaarden naar de ruimtelijke ordening en ruimtelijke kwaliteit integraal mee. De in de ontwerp Beleidsvisie Bodem aangekondigde lange termijn visie Bodem & Ruimte 2040 zal daarom niet meer separaat worden ontwikkeld maar in dat proces worden meegenomen. Zie ook hoofdstuk 4.

d. Steun voor inzet op duurzaam gebruik. De Bodemladder vormt een goede aanzet tot duurzaam bodemgebruik. De PAL is benieuwd hoe die instrumentering, zoals van de voorgestelde Bodemladder, er in praktijk uit zal gaan zien. Geadviseerd wordt de doorwerking van het bodembeleid en het gebruik van die ladder periodiek te monitoren en evalueren. Als de doorwerking van de Bodemladder niet goed van de grond komt adviseren wij die ladder in regelgeving vast te leggen. Bij de verdere uitwerking van deze visie moeten de noodzakelijke indicatoren om vanuit een nulmeting te kunnen monitoren worden ontwikkeld, waarbij criteria horen voor behoud en herstel van de intrinsieke waarde van bodem en ondergrond. Het gaat dan o.a. om criteria als chemische, biologische, fysische waarden, om bodembiodiversiteit en om aardkundige, archeologische en cultuurhistorische waarden.

Ook steunen wij de onderzoeksagenda gericht op het wegnemen van kennislacunes en het verwerken van die kennis in de Bodematlas. Gezien de capaciteit van de provincie en andere partijen die op dit

gebied actief zijn, adviseren wij in deze onderzoeksagenda de focus te leggen op concrete vraagstukken die voor de provincie van direct belang zijn en deze onderzoeksactiviteiten met die partijen af te stemmen

Antwoord:

Wij onderkennen dat onderdelen van de Beleidsvisie Bodem zoals de Bodemladder, nadere uitwerking behoeven. Die acties zullen wij in het uitvoeringsprogramma onderbrengen (zie ook thema's "Bodemladder" en "Uitvoeringsprogramma").

Wij nemen met genoeg kennis van de steun van de PAL voor de inzet op duurzaam gebruik en de onderzoeksagenda. De suggestie van de focus op concrete vraagstukken die voor de provincie van direct belang zijn nemen wij ter harte.

e. Maak de spanning tussen de provinciale rol en de inhoudelijk ambities inzichtelijk.

Geadviseerd wordt in de visie en de uitwerking meer zicht te bieden op de rol, ambities en inzet van de provincie en van de partners, waaronder gemeenten en grondeigenaren, met wie aan dit beleid invulling wordt gegeven

Antwoord:

Wij zijn ons er van bewust dat wij de ambities van de beleidsvisie niet alleen kunnen realiseren omdat onze rol soms te beperkt is. Wij willen via netwerksturing en in samenwerking met de stakeholders de realisatie van ambities bewerkstelligen. In het kader van het in samenspraak met de stakeholders op te stellen uitvoeringsprogramma zullen de verhoudingen tussen rollen, ambities en wederzijdse inzet worden uitgewerkt.

3.7 RUIMTE / RUIMTELIJKE KWALITEIT

Gebiedsprofiel Midden-Delfland

Zie ons advies [Stolp of stuwende kracht?](#) van 30 mei.

Adviespunten samengevat

- **ontwikkel profielen waar gebieden zich mee willen profileren:** dit vraagt om steun vanuit en samenwerking met de streek om te komen tot brede coalities van overheden, markt en maatschappelijke organisaties die hier voor willen gaan en waarin kennis, kunde en kapitaal verbonden zijn;
- **stuur als provincie op hoofdlijnen:** werk die waar nodig eerst verder uit en ondersteun de gebieden vooral vraaggestuurd bij het werken aan die profielen;
- **mitigeer en compenseer:** daar waar afbreuk van ruimtelijke kwaliteit dreigt, zoals door aanleg van weginfrastructuur;
- **de vrijblijvendheid voorbij:** kom voorbij het wensdenken en ontwikkel profielen met een heldere juridische status waar ook maatschappelijk en financieel draagvlak voor is;
- **verbind de gebiedsprofielen en gebieden:** toon in de PSV, op de kwaliteitskaart en in de profielen de gebiedsoverstijgende economische, recreatieve en ecologische relaties en structuren, waaronder het groenblauwe en infrastructuurnetwerk;
- **maak die profielen echt integraal:** met oog voor de gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van alle functies en kenmerken in het gebied.

Doorwerking

Onze behandeling was te laat om voor de behandeling in GS nog aanpassingen in dit profiel doorgevoerd te krijgen. Het door GS vastgestelde gebiedsprofiel is kort in de Statencommissie Ruimte en Leefomgeving van 6 juni besproken. De fracties zijn vooral benieuwd hoe die profielen in praktijk gaan werken en delen onze opvatting dat dit profiel wel erg uitgebreid is. Volgens de gedeputeerde kan dit profiel ook voor provinciale wegebouwers een nuttig instrument zijn. Wij melden in ons advies dat in de huidige praktijk in de keuze van het wegontwerp voor de rijksweg A4 door Midden-Delfland dit gebiedsprofiel geen rol heeft gespeeld.

Startnotitie Integrale Herziening PSV

Aandachtspunten samengevat

Algemene aandachtspunten:

- Toon de onzekerheden: zoals ten aanzien van demografie, economie, mobiliteit en klimaat.
- Lok investeringen uit: die bijdragen aan de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van de provincie.
- Hanteer een flexibele tijdshorizon: al naar gelang de behoefte per thema.
- Stuur meer op hoofdlijnen en kwaliteit: zodat het ruimtelijk beleid aan snelheid en slagkracht wint.
- Analyseer en toon de netwerken: dit biedt inzicht en versterkt de integraliteit en kwaliteit van het ruimtelijk beleid.
- Houd rekening met de diversiteit van de samenleving: o.a. sociaal, cultureel en economisch.
- Heb oog voor en bied inzicht in de relaties tussen de onderstaande vijf kwesties.

Aandachtspunten per in deze notitie beschreven kwestie:

1. Kanteling van economie en samenleving: van aanbod- naar vraagmarkt

Volgens ons vormt de omslag van kwantiteit naar kwaliteit hier de onderliggende kwestie met als aanvullende punten:

- **Bied** in de onderbouwing van de visie per markt **inzicht in de** mate waarin die **vraag**afname conjunctureel dan wel structureel is en wat hierbij de verklarende factoren zijn.
- De beoogde ruimtelijke intensivering en kwaliteitsversterking zijn vaak gebaat bij het **meer en beter mengen van functies** (waaronder wonen, werken, zorg, onderwijs en recreatie), waardoor steden en wijken meer gaan leven.

2. Verstedelijking van de samenleving

Succesvolle verstedelijking vraagt om een **betere verknoping van beleid voor ruimte en infrastructuur**, daarbij speelt de ontwikkeling van Stedenbaan en van goed bereikbare en aantrekkelijke multimodale centra en knopen een cruciale rol.

3. Anticiperen op klimaatverandering

Volgens ons vormt het verstandig omgaan met veranderende natuurlijke omstandigheden hier de onderliggende kwestie. Het gaat daarbij niet alleen om de effecten voor water, maar ook op natuur, energie en infrastructuur, wat vraagt om een integrale benadering van het klimaatvraagstuk. Van een **sterk groenblauw netwerk** profiteren zowel stad als land en zowel recreatie, water als natuur.

4. Energietransitie

Wij onderschrijven de noodzaak om tijdig na te denken over de verduurzaming van de energievoorziening, waaronder de ruimtelijke consequenties van de opwekking, opslag en distributie van duurzame energie en pleiten voor een **meer driedimensionale structuurvisie**.

5. Balans tussen leefbaarheid, vitaliteit en ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied

De versterking van de relatie tussen stad en land lijkt de sleutel tot de oplossing: naarmate de stad meer profiteert van het buitengebied (o.a. voor recreatie, water, voedsel en natuur) gaat het stad en land beter af. Ook in het buitengebied dient versterking van de **vitaliteit** waar mogelijk **gekoppeld** te worden **aan** versterking van de **ruimtelijke en leefomgevingskwaliteit**.

Procesmatige aandachtspunten

Wij ondersteunen het voorgestelde interactieve proces, want de aanpak van de in deze startnotitie benoemde kwesties vraagt doorgaans om innovatieve oplossingen die voortkomen uit samenwerking van diverse partijen. Wij pleiten voor een integrale aanpak van die kwesties, wat wordt bevorderd door gebiedsgewijs in te gaan op hoe die vijf kwesties hier doorwerken.

Doorwerking

Gezien het beperkte tijdsbeslag tussen ons advies en de GS-behandeling van deze startnotitie zal die doorwerking vooral in het vervolg van de ontwikkeling van de integrale herziening van deze visie te verwachten zijn.

Algemene aandachtspunten

Deze algemene aandachtspunten dienen vooral door te werken in de visie. Deze zijn veelal nog niet opgenomen in de startnotitie. Wel wordt in deze startnotitie in lijn met ons tweede en vierde punt ingezet op het beter sturen op ruimtelijke kwaliteit en op kwaliteitsvergroting van centra en knooppunten, in lijn met ons vijfde punt ingezet op een meer samenhangend stedelijk netwerk en in lijn met ons zesde punt ingezet op diversiteit in woon- en werkmilieus.

Aandachtspunten per kwestie

1. Kanteling van economie en samenleving: van aanbod- naar vraagmarkt

De startnotitie gaat niet in op de aard (conjunctureel / structureel) en omvang van de vraagafname van de diverse sectoren en op hiervoor verklarende factoren. Ook wordt niet ingegaan op de wens of noodzaak van de door ons bepleite functiemenging. Wellicht dat vervolproducten hier meer zicht op bieden.

2. Verstedelijking van de samenleving

De startnotitie gaat niet in op de wens of noodzaak om beleid voor ruimte en infrastructuur beter met elkaar te verknopen. Wellicht dat vervolproducten hier meer zicht op bieden.

3. Anticiperen op klimaatverandering

De startnotitie gaat niet in op de effecten van klimaatverandering voor energie en infrastructuur of op de ontwikkeling van een sterk groenblauw netwerk waar zowel stad als land en zowel recreatie, water als natuur van profiteren. Wellicht dat vervolproducten hier meer zicht op bieden.

4. Energietransitie

Conform ons advies noemt de startnotitie nu wel de ruimtelijke consequenties van opwekking, opslag en transport van duurzame energie, maar gaat niet op de noodzaak om te komen tot een meer driedimensionale structuurvisie. Wellicht dat vervolproducten een hoger driedimensionaal gehalte hebben.

5. Balans tussen leefbaarheid, vitaliteit en ruimtelijke kwaliteit in het landelijk gebied

De startnotitie gaat niet in op de versterking van de relatie tussen stad en land als sleutel tot de oplossing: naarmate de stad meer profiteert van het buitengebied (o.a. voor recreatie, water, voedsel en natuur) gaat het stad en land beter af. Wellicht dat vervolproducten hier meer zicht op bieden.

Procesmatige aandachtspunten

In lijn met ons advies is er naast een thematische aanpak (via de lijn van de vijf kwesties) ook gekozen voor de door ons geadviseerde gebiedsgerichte aanpak (ter bevordering van de integraliteit): zo zijn er nu 6 gebiedssessies gepland (drie voor het stedelijke en drie voor het landelijke gebied).

3.8 MOBILITEIT

Rijnlandroute

Zie ons advies [Vraag een second opinion](#) van 1 juni.

Adviespunten samengevat

- **Ruimtelijke en leefomgevingskwaliteit:** hier concludeerden wij dat o.a. op milieu, natuur en landschap de twee oplossingen heel verschillends scoren waarbij er op diverse punten ook verschil van inzicht is tussen de provincie en het Churchill Avenue Team.
- **Kostenraming:** de geraamde kosten van nieuwe wegtracés blijken vaak sterk af te wijken van waarvoor ze worden aanbesteed of gerealiseerd. Baseer de argumentatie van die keuze daarom niet te zeer op een tamelijk onzekere kostenraming.

- **Groeioprognose:** de in het verkeersmodel gehanteerde groeioprognose voor de periode 2010-2030 is hoger dan de groei in de afgelopen decennia en strookt niet met het landelijk en provinciaal stagneren van het autoverkeer sinds 2005. Ontwikkelingen als het Nieuwe Werken, fiscaal belasten van het woonwerkverkeer, blijvend hoge brandstofprijzen en een landelijke krimp van de beroepsbevolking na 2020 maken dat wij twijfels hebben over deze prognose.
- **Kosten en bijdrage aan bereikbaarheid:** er zijn verschillen van inzicht tussen de provincie en het Churchill Avenue Team ten aanzien van de bijdrage aan een robuuste bereikbaarheid in 2030 en de kosten van de Churchill Avenue die om nader onderzoek vragen.
- **Risico's:** de Churchill Avenue heeft juridische risico's die spoedige aanleg kunnen verhinderen en nader onderzocht dienen te worden.

Huidige stand van zaken ten aanzien van de adviespunten

- **Ruimtelijke en leefomgevingskwaliteit:** de Commissie m.e.r. concludeert in haar [toetsingsadvies over het MER en de aanvulling daarop](#) over luchtkwaliteit 'dat Churchill Avenue nog beter scoort, want er is sprake van een grotere toename van de kwalificatie goed tot zeer goed dan bij het alternatief 'Zoeken naar Balans' het geval is.' In ons advies schreven wij reeds 'Het verkeer in de tunnel hoor en zie je niet en ook ten aanzien van de luchtkwaliteit bij de tunnelmonden zijn er volgens het Churchill Avenue Team bij geforceerd ventileren geen problemen.'

Conclusie: de invloed op de luchtkwaliteit blijkt voor de Churchill Avenue anders en beter dan de provincie in juni in haar stukken waar wij ons advies en PS haar tracékeuze op baseerde beschreef.

- **Kostenraming:** waar er eerder grote verschillen van inzicht waren tussen de provincie en het Churchill Avenue team over de tunnelkosten blijkt de [provincie](#) nu bij Zoeken naar Balans gekozen te hebben voor een boortunnel over een lengte van 2280 meter voor een door Movares geraamd bedrag van (slechts) € 13 miljoen extra. Overigens toonde een studie van de [BAM](#) uit 2011 dat de Churchill Avenue tegen beperktere kosten (-20%), sneller en met minder risico's kan worden aangelegd dan aanvankelijk door het Churchill Avenue team was voorzien.

Conclusie: waar de hogere risico's en kosten van de Churchill Avenue nog door de provincie als belangrijke argumenten tegen die tunnel werden aangevoerd blijkt de [provincie](#) nu voor een boortunnel over een aanzienlijk deel van het traject te kiezen.

Het Initiatief Burgernotitie Rijnlandroute vraagt in dit kader om een boortunnel ook voor alternatieve trajecten te onderzoeken, zie het persbericht [...waarom dan niet boren onder Leiden?](#) en [varianten boortunnels onder Leiden](#). Inmiddels wordt dit verzoek tot een onderzoek hiernaar door diverse gemeenten, waaronder [Wassenaar](#), ondersteund. [Leiden](#) overwoog dit verzoek te steunen. De [Leidse gemeenteraad](#) heeft het verzoek hiertoe van Wassenaar echter afgewezen.

- **Groeioprognose:** waar het vervallen van de fiscale aftrek van het woonwerkverkeer uit het lenteakkoord is teruggedraaid (en die aftrek dus blijft bestaan) blijven de overige argumenten die de verkeersgroei remmen gelden en blijkt de economische crisis hardnekkiger te zijn dan destijds algemeen voorzien. Het door de provincie gehanteerde Global Competition scenario - dat uitgaat van sterke economische groei - strookt niet met de mondiale en nationale economische ontwikkeling sinds 2008, die veel lager blijken uit te pakken.

Conclusie: onze twijfels over de gehanteerde groeioprognoses zijn gebleven.

- **Kosten en bijdrage aan bereikbaarheid:** De Commissie m.e.r. concludeert in haar [persbericht](#) van 29/11/12 en meldt in haar [toetsingsadvies](#) dat 'met aanvullende verkeerskundige maatregelen een verdere optimalisatie van de verkeersdoorstroming in het alternatief Churchill Avenue mogelijk is waardoor de toekomstvastheid van dit alternatief verbetert' en 'De Commissie acht de conclusie in het MER dat 'de toekomstwaarde van Churchill Avenue beperkt is' te stellig en dat deze deels gebaseerd is op een onevenwichtige beoordeling van de effecten doordat de optimalisatiemogelijkheden niet bij alle alternatieven gelijkwaardig meegewogen lijken te zijn en het gebruik van 'worst case' verkeerscijfers. Daarnaast is zij van mening dat de beoordeling van de effecten in het MER op onderdelen verwarrend (sluipverkeer, luchtkwaliteit, geluid, zetting en aantal gedempte sloten) of onjuist (verkeersintensiteit, oversteekbaarheid en barrièrewerking en archeologie) is.

Conclusie: de toekomstvastheid van de Churchill Avenue blijkt anders en beter dan de provincie in juni in haar stukken waar wij ons advies en PS haar tracékeuze op baseerde beschreef. In de [reactie](#) van het Churchill Avenue Team op de aanvulling 2e fase MER Rijnlandroute versie 2.0 is deze score in 2030 nu ++ voor de Churchill Avenue en beter dan voor

Zoeken Naar Balans, waar de provincie Zoeken naar Balans toekomstvaster acht. De provincie brengt volgens het Churchill Avenue Team restcapaciteit op kruisingen na 2030 als nieuw criterium naar voren waar Zoeken Naar Balans beter op zou scoren, wat door dit team wordt tegengesproken.

- **Risico's:** Het in de zomer uitgebrachte rapport van TNO over [tunnelveiligheid](#) van september 2012 meldt dat 'de Churchill Avenue met technische aanpassingen voldoet aan de norm voor het groepsrisico', waarmee die tunnel vergunbaar is.

Conclusie: waar de provincie de onzekerheid over de vergunbaarheid als belangrijk argument aanvoerde voor Zoeken naar Balans en tegen de Churchill Avenue blijkt dit nu te zijn vervallen.

De ontwikkelingen sinds het uitbrengen van ons advies ondersteunen in hoge mate het pleidooi in ons advies voor een second opinion en uitstel van besluitvorming op basis van meer volledige en juiste informatie (waaronder het MER en het rapport over tunnelveiligheid).

Volgens de [reactie](#) van het Churchill Avenue Team is er zelfs sprake van een 'fundamenteel ondeugdelijke afweging', o.a. 'omdat de toekomstvastheid of luchtkwaliteit anders blijken uit te pakken dan destijds in de MER gepresenteerd'. Ook op punten als scores op reistijdwinst, verkeersveiligheid en oversteekbaarheid van de Churchill Avenue blijven de provincie en het Churchill Avenue Team van mening verschillen. Volgens dit team is en blijft de Churchill Avenue per saldo en op de meeste aspecten beter dan Zoeken naar Balans, ook als deze is uitgevoerd met een boortunnel van ruim 2 km.

Doorwerking adviespunten

Op ons advies hebben GS niet schriftelijk gereageerd. Diverse van onze adviespunten zijn in de behandelingen van de Statencommissie en in PS door diverse oppositiefracties (o.a. Groenlinks en Partij voor de Dieren) aangehaald. Ook door diverse lokale partijen (waaronder ook gemeenten) is ons advies aangehaald. Het PAL-[nieuwsbericht](#) over dit advies is (grotendeels) overgenomen in een [nieuwsbericht](#) op binnenlandsbestuur.nl 'deskundigen adviseren second opinion Rijnlandroute'. Ook diverse lokale media hebben over ons advies bericht, waaronder op leidschdagblad.nl [Geen extra toets Rijnlandroute](#). Conform ons advies vroeg Het bewonersoverleg waarin 27 bewonersgroepen zijn verenigd in een [brief](#) aan de Randstedelijke Rekenkamer om een second opinion te doen naar de besluitvorming rond de Rijnlandroute, waarin zij ook verwijzen naar ons advies.

Startnotitie Mobiliteit

Zie ons advies [Maak Zuid-Holland duurzaam bereikbaar!](#) van 1 juni.

Adviespunten samengevat

- **Toekomstbestendige visie nodig als antwoord op stagnatie en grote duurzaamheidsopgaven:** waar het mobiliteitsbeleid tot 2020 reeds grotendeels vastligt adviseren wij om via een gedegen analyse de oorzaken van de huidige stagnatie te achterhalen en op grond van dit inzicht de bestaande beleidsvoornemens nog eens goed op actualiteit en duurzaamheidsgehalte te toetsen en deze visie met open oog voor technologische ontwikkeling direct sturend te laten zijn voor het mobiliteitsbeleid.
- **Steviger provinciale positie en komst omgevingsvisie vragen om integratie van al het beleid voor de fysieke leefomgeving.** Wij adviseren u vooruitlopend hierop in de mobiliteitsvisie met name de relatie tussen ruimte en mobiliteit en de inzet op verduurzaming van de mobiliteit grondig uit te werken en te vertalen naar een duurzame uitvoeringsstrategie.
- **Steun voor meer vraagsturing:** met oog voor een eenvoudige en comfortabele overstap tussen modaliteiten. Verder geldt dat de bereikbaarheidsbehoefte uiteraard integraal afgewogen dient te worden tegen andere maatschappelijke belangen.

Adviespunten (herhaald uit ons conferentieadvies 'De toekomst is duurzaam bereikbaar'):

- **De toekomst is mooi dichtbij:** ontwikkel aantrekkelijke stadsranden waardoor de mobiliteitsbehoefte en het autogebruik en de daarmee gepaard gaande milieubelasting

worden beperkt en het vestigingsklimaat wordt versterkt.

- **De toekomst is aan de (elektrische) tweewieler**, omdat deze schoon en stil is en zuinig met energie en ruimte;
- **De toekomst is aan de multimodalen**: met overstappunten naar fiets en OV in en rond steden wordt het verkeer schoner, stiller, veiliger en zuiniger met ruimte en energie;
- **De toekomst is aan robuuste netwerken**, de bereikbaarheid en het milieu zijn gebaat bij verschuiving van investeringen van het hoofd- naar het onderliggend wegennet;
- **de toekomst is aan het water** kies voor meer goederenvervoer over water omdat dit veel zuiniger is met ruimte en energie en ruimte schept op de wegen.

Doorwerking adviespunten

Het verslag van de Statencommissievergadering van 19 september 2012 meldt:

- SP: 'Hoe denkt de gedeputeerde over de aanbevelingen van de PAL over de toekomstbestendigheid?'
Een visie op vervoer over water (binnenvaart) ontbreekt ten onrechte.
- PVDA: 'Wordt het advies van de provinciale adviescommissie voor de leefomgeving (PAL) meegenomen bij het schrijven van de beleidsvisie?'
- Groenlinks: 'De heer Blokhuis merkt op dat het advies van de PAL moet worden betrokken bij het schrijven van de beleidsvisie. Volgens GroenLinks moet daarbij ook de Beleidsvisie duurzaamheid en milieu 2012-2016 worden betrokken.'

De doorwerking van de adviespunten in de conceptvisie kan nog niet worden bepaald omdat dit document er bij het schrijven van dit jaarverslag nog niet is.

4. JAARPROGRAMMA

4.1 DOORWERKING JAARPROGRAMMA 2012

Advisering

We hebben ons, conform ons jaarprogramma, in 2012 met name gericht op strategische aspecten en lange termijn ontwikkelingen die van belang zijn voor de ruimtelijke en leefomgevingskwaliteit.

Vooraf via advisering over provinciaal beleid voor groen, ruimte, cultureel erfgoed, mobiliteit, duurzaamheid en milieu hebben wij in 2012 inhoud gegeven aan onze adviesrol.

De resultaten van onze beraadslagingen zijn via onze adviezen en verslagen beschikbaar gekomen voor het bestuur, de buitenwereld en het ambtelijk apparaat.

Ook ons conferentieadvies en -verslag en de Powerpoint-presentatie voor PS zijn najaar 2012 uitgebracht.

Overleg

Conform het jaarprogramma is het overlegkarakter van onze commissie o.a. tot uiting gekomen in het onderlinge overleg tussen de leden. Zij vertegenwoordigen diverse voor de kwaliteit van de leefomgeving relevante werkvelden. Dit overleg is van belang om in onze adviestaak tot een integratieslag over de verschillende werkvelden te komen.

Vooraf in het kader van ons conferentieadvies is er veel overleg geweest binnen de commissie en met externe deskundigen.

Verder is conform het jaarprogramma aan de overlegrol invulling gegeven door met enkele gedeputeerden te spreken en met leden van PS in het kader van het PAL concept jaarprogramma 2013 te spreken over onze werkwijze en themakeuze.

4.2 BEHANDELING EN INHOUD JAARPROGRAMMA 2013

Het PAL concept jaarprogramma 2012 is op 14 november besproken met voor de PAL namens GS coördinerend gedeputeerde Han Weber en op 28 november met de Statenleden. In 2013 zal er naar verwachting over minder onderwerpen strategischer en diepgaander worden geadviseerd. De nadruk in de advisering blijft liggen op integrale beleidsontwikkeling gericht op het versterken van de ruimtelijke en fysieke leefomgevingskwaliteit van Zuid-Holland.

BIJLAGEN

BIJLAGE I: LEDEN EN ADVISEUR VAN DE PAL IN 2012

	Naam	Werkvelden
Gerrie	Andela	Cultureel erfgoed en landschap
Jan	Bikker	Landbouw
Ko	Droogers	Recreatie
Josee	Eijndhoven, van	Duurzaamheid, veiligheid en water (vanaf 1/4)
Michel	Heesen	Ruimtelijke kwaliteit en mobiliteit (vanaf 1/4)
Jan	Helder	Groen, grondgebruik, water en bodem
Elsbeth	Hijlckama Vlieg, van	Ruimtelijke strategie
Michiel	Houtzagers	Natuur
Ben	Immers	Mobiliteit (vanaf 1/10)
Paul	Jongh, de	Voorzitter (vanaf 1/10)
Leni	Rijn-Vellekoop, van	Voorzitter (tot 1/10)
Sybrand	Tjallingii	Ruimte en water
Anne	Wind	Water (tot 1/10)

BIJLAGE II: SECRETARIAAT

	Naam	Functie
Monique	Beijers	Adjunct-secretaris (tot 1/6)
Jos	Brouwer	Secretaris
Ron	Mes	Adjunct-secretaris (vanaf 1/6)

BIJLAGE III: OVERZICHT ACTIVITEITEN IN 2012

Advies

Over de volgende onderwerpen is in 2012 advies uitgebracht.

Onderwerp	Behandeld	Datum	Nummer
	<i>PAL-vergadering van</i>	<i>Advies</i>	<i>PAL</i>
Dierenwelzijn	schriftelijk	20/1	12/020
Startnotitie cultureel erfgoed	februari	23/2	12/021
Startnotitie bodemvisie	februari	28/2	12/022
Groenvisie	maart	30/3	12/023
Klimaatadaptatie	maart	30/3	12/024
Herbestemming cultureel erfgoed	april	23/4	12/025
Wateragenda	april	1/5	12/026
Gebiedsprofiel Midden-Delfland	mei	30/5	12/027
Rijnlandroute	mei	1/6	12/028
Startnotitie mobiliteitsvisie	mei	1/6	12/029
Aanpassing 8 ^e tranche PMV		1/6	12/030
Beleidsvisie duurzaamheid en milieu	juni	28/6	12/031
Beleidsvisie bodem	juni	28/6	12/032
Beleidsvisie cultureel erfgoed	juni	28/6	12/033
Uitvoeringsprogramma groen	september	24/9	12/034
Groenconferentie	oktober		12/035
Startnotitie Integrale Herziening PSV	november		12/036
Beleidsvisie Zoetwater	november		12/037

Overleg

Met GS

Met het nieuwe college is dit jaar overleg geweest met de portefeuillehouder Groen (Weber) in het kader van de bespreking van het PAL jaarprogramma 2013. Verder is overleg gevoerd met milieudeputeerde Jansen.

Naam	Onderwerp	Datum
Weber	Groen en PAL jaarprogramma 2013	15 november
Jansen	Milieu	mei

Met PS

Dit najaar is met de Statenleden gesproken over ons concept jaarprogramma 2013. In de voorgaande jaren is ons jaarprogramma op een vergelijkbare wijze met hen besproken.

Onderwerp	Datum
PAL concept jaarprogramma 2013	28 november

Binnen de PAL

Onderwerp	Behandeld
	<i>PAL-vergadering van</i>
PAL jaarprogramma 2013	oktober – december
PAL Jaarverslag 2012	december